

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՔԱՐԵԼՅԱՆ

Քաշին

ՄԱՐԲԱՅԵՐ
ՍԵՐԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՎ ՔԱՂԱՐԱԿԱՆ

34րդ ՏԱՐԻ
1904

ԹԻԻ 42 ՀՈԿՏ 13

ԽՐԱԳԻՐ-ՏՈՐԵՍ
Մ. ՄԱՍՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴՈՒ
ԻԶՄԻՐ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

8 18

ԲԻԲԼԻՆԿԱԿԱՌԻԹԵԻՆ

Տարեգրքի մասին վեհ. Խորհրդին	1009	
ԲԱՅԿԵՆ ՎՐԴԳ.	Ի՞նչ ըսած են «Բարոյներ» ուսման	1014
Մ. Տ.	Արեւի Բիծերը	1023
	Տօթ. Վահան Ղազարոսեան	1025
ՀԻՆԴԵՆԻ. ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԸ	Պատասխան	1027
	Մեր Բողոքական վեհաքը	1030
	Լրագիր	1032

ԴԵՂԱՐԱՆ

ԱՐԵԱԼՈՅՍ

Ի ՄԻՐ ՀԱՅՈՅ ԹԱԳ.

Պատիւ ունիմ պատ. Հայ. հասարակութեան ժանուցանելու թմ այս անգամ իզմիր հայոց թող Բէշիւայէ մեծ փողոցին մէջ 77 թուակիր եւ « Արշալոյս » անունով նոր զեղարան մը բացած եմ:

Դեղարանիս սկզբունքն եւ ուղղութիւնը պիտի ըլլան զեղերու թարմութիւն եւ մաքրութիւն, զեղադրերու արագ ու ճշդութեամբ պատրաստութիւն եւ զինքնու աճանութիւն արուեստի խղճամիտ գործադրութիւն եւ պարկեշտութիւն: Ահա այս կերպով մեր բուն նպատակը պիտի ըլլայ յարգելի յաճախորդները գոհ ձգել:

Արոշած եմք մեր բոլոր զեղերը ուղղակի Եւրոպայէն ստանալ, Այս մասին արդէն զեղերու նշանաւոր գործարաններու հետ յարաբերութիւն հաստատած եմք:

ՏՕԲԹ. Ս. ԹԻՐՁԵՆ. ամեն ատեն զեղարանիս մէջ կը գտնուի, որ կ'ընդունի իւր բոլոր հիւանդները եւ աղքատները միշտ ձրիապէս կը խնամէ: Ի՞նչ ուշադրութեամբ կ'ը դարձնէ մեծերու եւ պզտիկներու տմեն տնտակ ներքին ու արտաքին հիւանդութիւններ, ինչպէս նաեւ զանազան աչքի ցաւեր եւ կ'ը կատարէ վերարուժական գործողութիւններ: Մասնաւոր դարձան կանացի հիւանդութեանց եւ միզամանի ու միզանցի բորբոքմանց:

Դեղարանիս մէջ թարմ պտուղաստ պատրաստ կը գտնուի եւ պատուաւոր գործողութիւն կը կատարուի: « Արշալոյս » զիշերներն ալ բոլոր է եւ զեղադրերը եւ խնդ անձամբ կ'ը պատրաստուի:

Կայսերական բժշկ. համալսարանէն վկայեալ

Երկարամեայ փորձառու զեղագործ

ՏԱՐԵԴԱՐՁ
Ծ Ն Ն Դ Ե Ա Ն
ՕԳՈՍՏԱՓԱՌ ՍՈՒԼԹԱՆ
ԱՊՏ - ԻԻԼ - ՀԱՄԻՏ Բ. ԿԱՅՍԵՐ
ՍԵՄԱՋՈՐ ԻՆՔՆԱԿԱԼԻՆ ԹՈՒՐԲԻՈՅ

Երէկ, 12 Հոկտ., Թուրքիոյ լայնատարած տէրութեան ա. մեն կողմերը, Մայրաքաղաքէն սկսեալ մինչեւ յետին գիւղա. կըն ու աւանը, հանրային մեծ վայելուչ հանդիսութիւններով և ցնծալից խանդավառութեամբ տօնուեցաւ Օսմ. Մեծագոր ինքնակալին՝ ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏ-ԻԻԼ-ՀԱՄԻՏ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱՅՍԵՐ երջանկաբեր Ծննդեան բարերաստիկ ատրեդարձը:

Ամենուրեք ժողովրդային խրախճանութիւններ, լուսավա. ռութիւններ և շքեղ հրախաղութիւններ՝ միահամուռ և բարձ. րաբարբառ արտայայտեցին միիօնաւոր հպատակներու ներ. քին աննկարագրելի ուրախութիւնը՝ իրենց գթասիրտ վեհապե տին բարերաստիկ Ծննդեան տարեդարձին առթիւ: Արդարեւ, Օսմանեան երջանկայիշատակ վեհապետներու փառապանծ շարքին մէջ Նախախնամական անգին բարիք մը եղաւ՝ բո. վանդակ Թուրքիոյ և անոր ալլացեղ և տարակրօն միլիօնաւոր բնակիչներուն համար՝ Նորին կայս. վեհափառութեան ՍՈՒԼ-ԹԱՆ ԱՊՏ - ԻԻԼ - ՀԱՄԻՏ ԿԱՅՍԵՐ բարերաստիկ Ծնունդը որ

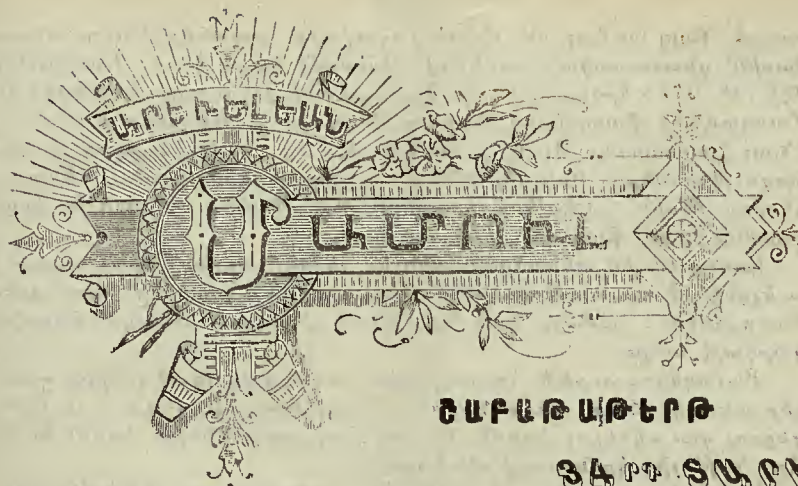
իրը լուսաշող արեւ մը՝ նոր կեանք տուաւ երկրին, բարօրութիւն եւ երջանկութիւն համապիւեց ծաւալեց ամէն կողմ եւ յառաջդիմութեան ոսկեղէն դարագլուխ մը բացաւ Օսմանեան տարեգրութեանց մէջ, Հարեանցի ակնարկ մը իսկ տարիներու համեմատապէս փոքր շրջանի մը վրայ՝ բաւական է ըմբռնելու չափելու համար ապշեցուցիչ մեծութիւնը այն քայլերուն զոր առաւ բովանդակ թուրքիա՝ յառաջդիմութեան եւ քաղաքակրթութեան շաւղին մէջ՝ շնորհիւ հեռատես, երկրաշէն քաղաքականութեան մը որով այնքան իմաստնօրէն կը վարէ Ն. Կ. Վեհափառութիւնը իր երկրին եւ հպատակներուն ճակատագիրը եւ որով այնքան պատուաբեր եւ նախանձելի դիրք մը կ'գրաւէ թուրքիա ի շարս Եւրոպական պետութեանց՝ ծովային եւ ցամաքային պատկառելի զօրութեան, տնտեսական, ճարտարական, առեւտրական, կրթական եւ այլ բազմադիմի տեսակէտներով, Զարգացման եւ բարգաւաճման նորանշան ոգի մը, մոգական շունչ մըն է կարծես որ կ'սաւառնի Օսմանեան լայնածաւալ երկիրներուն վրայ եւ քաղաքակրթութեան բարիքները առատօրէն կ'ծաւալէ երկրին ամէն անկիւններուն եւ ժողովուրդի ամէն խաւերուն մէջ, այսպէս իր անցած տեղերուն վրայ դրոշմելով այս սխրալի մեծագործութեանց աղբիւր եղող Օգոստոսիաւ Վեհապետին իմաստութեան հետքերը եւ ապահովելով բիւրաւոր հպատակներու բարօրութիւնը եւ երջանկութիւնը:

Ահա այս բազմատեսակ շնորհները լիւրի վայելող տաճկահպատակ բոլոր ժողովուրդները՝ միասիրտ եւ միաձայն՝ իրենց երախտագիտական եւ հաւատարմական շնորհապարտ զգացումները արտայայտեցին երէկ ուրախութեան խանդավառ ցոյցերով՝ Ն. Կ. Վեհափառութեան ծննդեան բարերաստիկ տարեգարձին առթիւ, սրտաբուխ մաղթանքներ ուղղելով ԱՆՈՐ թանկագին կենաց եւ արեւշատութեան համար:

Ժողովուրդին եւ Մամուլին կողմէ միահամուռ կերպով արտայայտուած այս հաւատարմական երախտապարտ զգացումներուն եւ մաղթանքներուն միացնելով իր ձայնը՝ Ա. Մ. Դուստրալ եւս կ'ողջէ սրտագին:

ԿԵՑՑԷ, ՅԱԻԵՐԺ ԿԵՑՑԷ

ՕԳՈՍՏՈՓԱՌ ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏ-ԻԻԼ-ՀԱՄԻՏ Բ. ԽԱՆ ՂԱԶԻ

ԹԻԻ 42

13 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1904

ԻՆՉ ԸՍԱԾ ԵՆ "ՔԱՐՈՂՆԵՐ", ՈՒՍ ՍԱՍԻՆ

Ա ՅՈ տարի, 1904, Մայիսի մէջ իմ հրատարակած Քարոզներ անուն հատորին չուրջը բերանացի եւ զրաւ որ չա՛տ մը կարծիքներ յայտնուեցան՝ թէ՛ ուղղակի ինծի՝ մասնաւոր տեսակցութեամբ եւ նամակներով եւ թէ՛ հրապարակաւ՝ քննադատական ձեւի տակ։

Հրապարակաւ յայտնուած կարծիքներ մանաւանդ իրենց բոլոր տեսակներով ուշադրաւ են։ Եթէ առո՛նք զառնային մէկ կողմէն Քարոզներուս ոճին ու ձեւին, այսինքն՝ զուտ գեղարուեստական կազմութեան չուրջը, եւ միւս կողմէն եթէ առո՛նք ըլլային զուտ մատենախօսական տեսութիւններ, երկու պարագային ալ պիտի չուզէի պատասխան տալ ատենց ո՛ր եւ է եղանակով, այլ՝ զո՛հ պիտի ըլլայի քննադատական ձեւի տակ յայտնուած այդ թեր ուղէմ բողձանքներէն ու դիտողութիւններէն՝ օգտուելու համար ատենցմէ։

Բայց քանի որ Քարոզներուս մասին գումարանական կամ աստուածաբանական բաներ մըն ալ ըսուեցան՝ ուրիշ դիտողութիւններու հետ, պէտք մը եւ մանաւանդ պարտք մը կ'ըզամ լուծեան չմատենել այդ ըսուածները, ցոյց տալու համար ատենց իրական արժէքը։

Փութանք ուրեմն նախ եւ յառաջ հրապարակաւ յայտնուած կարծիքներու մասին գողափար մը տալ ընթերցողներուն։

Առաջին անգամ Մարիս (Թ. 19) "Նոր Գիրքեր" խորագրին տակ Քարոզներուս վրայ տուաւ համաօտ տեղեկութիւններ՝ նպաստաւոր ոճով, Ետքը՝ Բրօք. Յ. Ճէճիգեան զրեց իր գնահատական ասպարեութիւնները Բիւրակի մէջ (Թ. 21) "Բարկիկ Վարդապետի" Քարոզները" խորագրին տակ Գարձեալ Բիւրակի մէջ (Թ. 23), Պրուսայի Աօսլինդը, Գեր. Տ. Տովաննէս Եպս. Արշարունի՝ ինձ ուղ-

դուած «Բաց նամակ», ով մը իր զաղափարը յայտնեց Բարոզներու մասին՝ գնահատական տողերով։ Ասոնցմէ ետքն է որ Մանգուլներ մէջ (Թ. 941) երեւցաւ Յ. Գ. Գրիգորեանի յօդուածը՝ «Բաբգէն Մ. Վարդապետի Բարոզները» խորագրին տակ։ Հ. Ամստերդամ (Թ. 8-9) «Նոր Հրատարակութիւնը» բաժնին մէջ ալ Ն. Ա. պարզեց իր գիտողութիւնները, իսկ վերջերս Մ. Կ. Փափազեան գրած է Բարոզներու մասին՝ հայերէն Աւետարանի մէջ (Թ. 40) «Բաբգէն Վարդապետ իբրեւ Բարոզիչ» խորագրով։

Ասոնք են իմ տեսածները մինչեւ հիմայ, որոնց վրայ պէտք է աւելցնէի Դուրեան Սրբազանի Յառաջաբան - Նամակը. զոր գրեց Բարոզներու համար, զանոնք ծայրէ ի ծայր «մտադրութեամբ» կարդալէ հտըը։

Բարոզներս ուրեմն հրապարակաւ առարկայ եղած է երեք տարբեր տեսակէտներէ գիտողներու քննութեան. Ա. Բուռն Հայ. Եկեղեցւոյ զաւակներու կողմէ. Բ. Հայ Բողոքականներու կողմէ եւ Գ. Հայ Կաթողիկէ կրօնաւորի մը կողմէ։

Այս երեք տարբեր տեսակէտներու ներկայացուցիչներէն մասնաւորապէս Բ. եւ Գ. խումբիները քնակա՛ն էր որ իրենց յատուկ կրօնական, եկեղեցական, աւանդական եւ ըմբռնումներն ունին. քնակա՛ն էր նաեւ որ անոնց ըմբռնումներն ու տեսութիւնները ամէն կերպով չյարմարէին մերիներուն։ Այսպիսի տարբերութիւն մը չառ քնակա՛ն էր (եւ է՛) որ երեւան գար Հայ Վարդապետին եւ ուրիշ դաւանութիւններէ եզոզ քննադատներու ըմբռնումներուն եւ տեսութիւններուն մէջ։

Այս տարբերութիւնները աւելի եւս աչքի պիտի զարնեն եւ ատոնց բարացուցականը (*caractéristique*) աւելի որոշ կերպով պիտի ըմբռնեն ընթերցողներս՝ երբ գիտել տամ իրենց որ մեր քննադատներէն երկու Պատուելիներ, Յ. Գ. Գրիգորեան եւ Մ. Կ. Փափազեան, թուե՞ր բողոքականներ են եւ իբր բողոքական դեռ չունին դաւանաբանական հաստատուն բանաձեւ մը՝ բրիտանիական վարդապետութեան հիմնական խնդիրներու մասին Պա. Յ. Գ. Գրիգորեանի այս վիճակը, իբր «միադաւան», չեչտուեցաւ Աւետարանի երմբագրութեան գլուխը անցնելէն ի վեր. եւ մենք այս բանին տեղեկացանք մանաւանդ նոյն իսկ Աւետարանի եւ Բիւրակնի մէջ յայտնուած բողոքախառն թեր ու դէմ տրտունջներէն։ Պա. Մ. Ս. Փափազեան թէեւ առիթ չտուաւ որ թերթերու մէջ խնդիրներ յուղուին իր դաւանաբանական կարծիքներուն չուրջը, բայց ստուգապէս զիտենք որ Այնթապի մէջ ուղղակի եւ անուղղակի միջոցներով բունհիւսութեան հոսանք մը բերաւ՝ վրդովելով պարզ հաւատացեալներու հոգեկան - կրօնական անխառն տրամադրութիւնները։ Այս իրողութիւնը ցոյց կուտայ որ՝ Պա. Փափազեան Հոգին Սուրբի մասին աստուածաբանօրէն տարբեր կ'իտրէի. եւ եթէ այդ հոսանքը չարունակէր Այնթապի մէջ իր առաջին թափովը, արդիւնքէն դատելով՝ անանկ պիտի կարծէինք որ Բրիտանիական անտեսութեան մէջ փոխանակ Բրիտանի փրկագործութեան պիտի գրուէր Ս. Հոգիի փրկագործութիւնը։ Բայց ուրախ ենք որ Պատուելին իմ մասին իր գրած յօդուածին մէջ երեւան կուզայ իբր «Բրիտանական կեդրոն» քարոզիչ, եւ տարակոյս չունինք որ այդ սկզբունքով՝ աւելի եռանդ մանաւանդ հաւատարիմ եւ հաստատուն հաւատք պիտի դնէ իր քարոզներուն մէջ, որպէս զի Այնթապում իր ազդեցութեամբ կազմուած այդ բունհիւսութեան հետքերը բոլորովին ջնջուին։

Այս բաղատութիւնները հարկաւ աւելորդ չեն գտներ ընթերցողներս՝ երբ դիտեն թէ ի՞նչպիսի քննադատներ դաւանաբանական դիտողութիւնները բրած են Քարոզներու մասին:

Այդ դիտողութիւնները, սակայն, երբեք ճիշդ չենք գտներ: Եթէ քարոզ գրելու մէջ արուեստը, գիտութիւնը անհրաժեշտ է, անհրաժեշտ է նաեւ ա՛ն քննադատութեան մէջ: Երկու Պատուելիներու քննադատականներուն մէջ ալ կ'պակսի այս արուեստը, այս գիտութիւնը:

Մենք որոշ ծրագրի մը եւ յայտնի ուղղութեան մը համեմատ խօսած եւ գրած ենք Քարոզները եւ այդ ծրագրին եւ ուղղութեան վրայ ընդհանուր կերպով զազափար մը տուած ենք գրքիս սկիզբը. «Յառաջաբաններ» ու մէջ:

— «Ասանք քարոզուած — մշակուած են բեմի վրայ պէտք եղած ընդլայնումով եւ անկոյսի անկոյսի կարգադրուած են այս հաստիկն մեզ այնպէս մը որ չխախտի կիւրքերու ամբողջութիւնը:

... Հետեւաբար այս Առաջին հաստիկը կը բովանդակէ ո՛չ միայն գուտ քարոզներ, այլ քանի մը սեռէ նիւթեր, որ կրնան յարմարիլ բեմի, այսինքն՝ քարոզուելու:

Ձանաղանի նիւթերու վրայ միեւնոյն սկզբունքով խօսուած եւ գրուած ա՛յս առդերու մէջ չորոզ ուղղութիւնը՝ եթէ նպատակէ Աւեստանի ոգին շեշտելու եւ շաւաղոյն ու աւուղոյ միօրեք քերպերելու ընթերցողներուն, ես՝ իբր Քարոզիչ՝ ուրախ պիտի ըլլամ:

Աւեստանը եւ աւեստանական սկզբունքներ, որոնցմով ամբայցած են Հայ. Ս. Եկեղեցւոյ դարաւոր գոյութիւնն ու արգիւնաւոր տեւականութիւնը, թեղադրած են ինձ ինչ որ խնայուցած եմ այս հաստիկն մէջ: »

Ահա՛ մեր Քարոզներու առաջնորդող որոշ ծրագրին ու յայտնի ուղղութիւնը: Քննադատին պարտքն է նայիլ թէ այդ ծրագրին եւ ուղղութիւնը գործադրուած են Քարոզներու մէջ: Եթէ «այո՛» պիտի ըլլայ պատասխանը՝ լա՛ւ. իսկ եթէ՝ «ոչ», ա՛յն ատեն պէտք է ծրագրին չգործադրուած մասերը երեւան հանել եւ ուղղութեան սխալը մատնանիչ ընել եւ այսպէս իրաւունք չլինել գիրքի մը առաւելութիւններուն ու թերութիւններուն վրայ խօսելու:

Պարզ օրինակ մը. ո՛ր եւ է ճարտարապետ նախապէս իր պատրաստած յատակագծին վրայ կ'ըստըմարտէ չէնք մը. քննիչին պարտքն է՝ այդ չէնքը քննել ուղղակի իր յատակագծին համեմատ եւ ոչ թէ ուրիշ չէնքերու համեմատ. վասն զի երբ ուրիշ չէնքերու հետ համեմատուի՝ յատակագիծերու խնդիրներ երեւան կուգան եւ բոլորովին տարբեր երեւոյթ մը կ'առնէ քննութիւնը. հետեւաբար՝ եթէ Քարոզներու չէնքերուն մէջ իմ յատակագիծերն եւ ուղղութիւնը քննադատուելի են, ապա բոլորովին տարբեր խնդիր մըն է. եւ այս խնդրին վրայ բացուած վէճը կ'յանգի ուրիշ հետեւեալներու:

Այդ է պատճառը որ փոթաղի բեմի մեր քննադատներուն «գիտողութիւնները երբեք ճիշդ չենք գտներ»:

Այս սկզբունքով կ'պատասխանենք նաեւ մեծայարդ Ն. Ս. ին. Այո՛, շատ բնական է որ իմ քարոզները չեն ըներ ձեր վրայ ա՛յն տպաւորութիւնը, «զոր՝ օրինակի համար, երբ կը կարգայ մարդս Բուրդալուի հրաշունչ քարոզներն՝ կը զգայ» (Հ. Անտոնեայ. Թ. 89, Երես 283 բ.):

Պէտք չէ որ իմ Քարոզներու մէջ Օգոստինոսի, Մասիլյոնի, Նոյնիսկ Հ. Տիմոնի, ինչպէս նաեւ Անգլիացի եւ մանաւանդ Ամերիկա-

ցի նշանաւոր այսինչ կամ այնինչ յարանուանութենէն Քարոզիչներու — որոնց կ'հետեւին Պատուելի — Քարոզիչներ — խորհելու, արտայայտելու եւ, եւ բաները, եւ հետեւաբար ատոնց տպաւորութիւնները փնտռելն, վասն զի անոնց եւ մեր միջավայրերը իրարմէ տարբեր են բոլորովին։ Անոնց ունկնդիրներուն եւ մեր ունկնդիրներուն զիտելու եւ դատելու վիճակները տարբեր պահանջներ ունին։ Պէտք է խոստովանիլ որ քրիստոնեայ մեծ քարոզիչներ, ըլլայ հիներէն, ըլլայ նորերէն, ո՛ր ազգին ու ցեղին ալ պատկանին, անօգուտ չեն խորհրդակցութեան (consultation) համար։ Ասի կարեւոր է ո՛ր եւ է քարոզչի համար որ կուզէ իր ասպարէզին բոլոր պարագաներն ալ ձանձնալ։ Շատ բնական հետաքրքրութիւն մըն է ասի, զոր կարելի չէ մարել նոյն ասպարէզի մարդոց ներքո։ Բայց մասին իմ որ, զոր օրինակ, Պօսիւէի մը, Սփրճէնի մը, Պիրսիէի մը քարոզը նոյնութեամբ կարելի է մտիկ ընել տալ հայ հաւատացեալներու, կամ անոնց ոճով, ձեւով ու գաղափարներով քարոզել Հայ Եկեղեցւոյ մէջ, ասի կարելի չէ. ո՛չ ժողովուրդը մտիկ կ'ընէ այդ քարոզները, ո՛չ ալ այդպիսի քարոզչութիւն մը կ'հասկնամ ես։ Այս բանը կարելի չէ նոյն իսկ մի եւ նոյն եկեղեցւոյ բնական կեանքի պատմութեան մէջ զործագրել։ Այսօր, զոր օրինակ, չենք կրնար նոյն իսկ մեր եկեղեցւոյ հնագոյն եւ նորագոյն դարերու Հայրերու քարոզները կրկնել նոյնութեամբ եւ արդիւնք ձեռք բերել։

Ըստ իս՝ ամէն քարոզիչ իր գործին տէր՝ հեղինակը՝ պէտք է ըլլայ ամէն բեմբասաց իր բեմական յարմարութիւններն ու առաւելութիւնները պէտք է զարգացնէ, զօրացնէ եւ արդիւնաւորէ։ Ես այսպէս կ'ըմբռնեմ բեմի մարդը եւ իբր Հայ Վարդապետ եւ Քարոզիչ Հայ Եկեղեցւոյ այդ սկզբունքէն չեմ չեղիր։ Ուրեմն պաշտօնի ու արուեստի այս գիտակցութեամբ եւ այսպիսի պայմաններու մէջ ի՞նչ որ կ'խօսիմ, կ'գրեմ եւ կ'հրատարակեմ իբր արդիւնք բեմական կեանքիս, ատոնք պէտք է կրեն իմ քարոզչական իսկատիպութիւնը (originalité)։ Տարակոյս չկայ որ այս պայմանները անծանօթ պէտք է ըլլային իմ քննադատ Պատուելիներուն, որպէս զի իրենց դիտողութիւնները ունենային իրական արժէք մը։

Քարոզներու գեղարուեստական կազմութեան մասին եղած դիտողութիւններ՝ ճաշակի խնդիր է պարզապէս. բան մը չեմ ըսեր. եւ այս առթիւ եղած դիտողութիւններ կամ թեւադրութիւններ երբ ճիշտ են, գրաւիչ են, օգտակար են՝ ուշադրութենէ չեն վերադիւր։ Բայց կարելի չէ պնդել որ, զոր օրինակ, քարոզ մը անպատճառ արտաքին որոշ բաժանումներ ունենալու է։ Ասի չափազանց՝ դիտողութիւն մըն է Ստեփանկան ո՛ր եւ է գրուածի կամ իրօսածի բնութենէն կ'բխի արդէն նիւթի զանազան մասերուն իրարու հետ կապակցութեան օրէնքը։ Եւ արդարեւ հերիք է որ խօսուած կամ գրուածի մը ամբողջութեան մէջ ներքին կապ մը չ'ենայ՝ բնականին, նիւթին եւ ընդլայնումներուն շղթայումը զգացնելու համար։

Այն բեմեր, ո՛ւր սովորութիւն եղած է որ Քարոզիչը աչքի առջեւ ունենայ իր քարոզին ծրագիրը, նոյն իսկ Ս. Գրիգոր՝ ի հարկին գործածելու համար, տարբեր պայմաններու կ'ենթարկեն քարոզիչը։ Եւ այս տեսակէտով ալ մենք մեծապէս կ'տարբերինք, զոր օրինակ մեր Քննադատ-Պատուելիներէն։

Հայ Եկեղեցւոյ մէջ բոլորովին տարբեր է քարոզելու ձեւը կամ արուեստը։ Մենք, — Վարդապետներու կամ վեհադատոր-քարոզիչներու վրայ է խօսքը —, մեր զգեստով, մեր գաւազանով, եւ, տարբեր

կեցուածք մը ունինք, մեր շարժումները (*geste*) տարբեր են եւ մեր քարոզի պատրաստուելու պայմանները մտքի եւ ուշադրութեան խնդիրներ են:

Դարձեալ՝ մեր Հայ. Ս. եկեղեցւոյ Քարոզիչ Հայրերուն բեմական գործերը ընդհանրապէս որոշ նկարագիր մը կ'ընդացնեն: Այդ գրուած քարոզներու մէջ միահեա գրութիւն մը կայ. այսպէս, զոր օրինակ, Մանգակունի Յովհաննէս Կաթողիկոսին քարոզները, արտաքին յայտնի բաժանումներ չունին եւ քարոզին մասերը, որոնք ներքին աղերս մ'ունին իրարու հետ, զգալի են: Գրիգոր Տաթեւացիին եւ իր դրութեան հետեւողներուն քարոզները գրեթէ պատճառաբանութիւններու քառուկն մնասանց մը կ'ներկայացնեն բացառաբար՝ Ն. Աբրահամեանի քարոզները՝ աւելի ընդարձակ եւ ճարտար գրութեան, մաներու: Ներքին կապակցութեան սկզբունքին վրայ շինուած են: Վերջապէս բեմական ա'յն գրութեան, որոնք հասած են մեզի այլ եւ այլ դարերէ, եւ առաւել կամ նուազ հեղինակաւոր Հայրերէ, ամէնքն ալ մեր եկեղեցւոյ յատուկ եղած նկարագիր մ'ունին: Դեռ հիմայ ալ, մեր ամէնէն նշանաւոր խօսողներ եւ առ հասարակ մեր բոլոր քարոզիչներ նիւթի ներքին կապակցութիւնը նկատի կ'առնեն եւ արտաքին բաժանումները անհրաժեշտ չեն նկատեր:

Ինչ եւ իցէ, մեր բեմին այս հանգամանքը թերեւս շատ չհետաքրքրէ մեր քննադատները: Եւ սակայն իրաւունք ունինք իրենցմէ սպասելու որ քարոզադրութեան արուեստի կողմէն յարգէին իւրաքանչիւր քարոզի ճաշակը: Վասն զի մարդ բանի քարոզիչ չըլլար իր պայմաններուն, իր միտումներուն, իր խորհելու եւ համոզելու եղանակներուն կատարեալ գործածութեամբն է որ քարոզիչը կ'յաւջողի՝ ոգեւորելով եւ շինելով իր ուկնդիրներուն համայնքը:

Քարոզներուս զաւանդաբանական կամ աստուածագանական ուղղութեան վրայ եղած դիտողութիւններուն պատասխանելու համար՝ պէտք կ'ըզամ թէ՝ քննադատներուս եւ թէ՝ ընթերցողներու ուշադրութիւնը հրաւիրել կարեւոր կէտի մը վրայ:

Կրօնի ըմբռնումը երկու գլխաւոր պայմաններու մէջ կ'արտայայտուի հաւատացեալներու վրայ. այսինքն՝ ենթակայական (*subjectif*) եւ առարկայական (*objectif*) պայմաններու մէջ:

Ենթակայականը կապուած է ուղղակի ենթակային, բանաւոր խորհող էակին, հաւատացեալին հետ: Առարկայականը՝ նոյն ինքն առարկան՝ կրօնն է իր ամբողջ իմաստով (զոր օրինակ՝ Քրիստոնէութեան մէջ Աստուած, Երրորդութիւն, Մարդեղութիւն, եւ, եւ, եւ), որոնց կը հաւատայ ենթական:

Արդ՝ քարոզիչի մը համար շատ կենսական խնդիր մըն է զիտնալ թէ ի՞նչ ուղղութիւն տալու է իւր բեմական գործունէութեան, Բեմէն ի՞նչ խօսելու է հաւատացեալներուն, ի՞նչպէս խօսելու է: Քարոզիչը զուտ ենթակայական խնդիրներով զբաղելու է թէ առարկայականներով: հաւատապէս թէ համեմատաբար:

Չեմ գիտեր թէ իմ քննադատ Պատուիկներ, որ քարոզիչներ են, ի՞նչ որոշ ուղղութեամբ կ'քարոզեն: Ի՞նչ ալ ըլլայ իրենց ուղղութիւնը, պէտք էր որ իմենա ի՞մ հետեւած ուղղութիւնը, գիտէին եւ ի վեր հանէին Քարոզներուս մէջ եւ ըստ այնմ ցոյց տային հո'ւն համարձակ ըստաւաններն ու վերապահութեան, որոշն ու անորոշ:

չը, ուղղափառն ու բողոքականը Մենք իբրեւ քարոզիչ պէտքն ու միանդամայն առիթը ունեցած ենք ուսումնասիրելու հայ ժողովուրդի զանազան համայնքներուն կրօնական եւ հոգեբանական վիճակը՝ տարբեր տարբեր միջավայրերու մէջ. ասկից զատ իբր քրիստոնեայ անհատ պիտնալով մարդոց հոգեկան վիճակը, գիտնալով մա՛նաւանդ կրօններու կրած փոփոխութիւնները, դաւանաբանական կարծիքներու այլազանութիւնը քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ, գիտնալով հոգեւոր կեանքի մը բայց անմոլար եւ ոչ-անոտիապաշտ կեանքի մը յարգն ու հարկը մեր ժողովուրդին համար, վերջապէս գիտնալով մեր ապրած դարուն մէջ տիրող միտումը կրօնական գետնի վրայ, եւ հասկնալով թէ քրիստոնէական կրօնի բարոյակոտնը մեծ ոյժ մըն է, կրօնի բարերար նշանակութիւնը արդիւնաւորելու համար հաւատացեալներու կեանքին վրայ, ոյժ առւած եմ ենթակալին, որպէսզի կարող ըլլայ ա՛ն ապրիլ կատարեալ մարդու կեանքը, գիտնայ վերանալ կատարելութեան սահմաններուն եւ ըլլալ կատարեալ մեր երկնաւոր Հօր պէս՝ Փրկչին խօսքերով, եւ կ'կարծենք թէ քրիստոնէական կեանքի ճշմարտութիւնները, ինչպէս նաեւ քրիստոնէական կրօնի աստուածաբանական կա՛մ դաւանաբանական ամբողջ զբոլութիւնը լարուած են այդ կատարեալ կեանքը իրագործելու համար ամէնէն յառաջ ա՛յս աշխարհի մէջ:

Այդ սկզբունքով եւ ուղղութեամբ մեր Քարոզներու մէջ չենք խօսած զուտ աստուածաբանական կամ դաւանաբանական նիւթերու վրայ. եթէ հարկ եղած է մերթ ընդ մերթ չօշտիել այդպիսի նիւթերուն վերաբերող պարագաներ, չօշտիած ենք կրօնաբարոյական սկզբունքներով: Մենք կ'քարոզենք Քրիստոնեայ ժողովուրդի մը, հաւատացեալ թաղմութեան մ'առջեւ Այսպիսի բազմութիւն մը համաձայն կրօնի առարկայական մասերու վրայ ճառուածներէն: Ատոնք ընդունուած, բանաձեւուած եւ հաստատուած ճշմարտութիւններ են: Այսպիսի յայտարարութեամբ մը՝ չենք ուզեր նուազեցնել կրօնի առարկայական մասերուն արժէքը. ո՛չ. ընդհակառակը կ'ուզենք ենթակայականներով ի վեր հանել ատոնց պէտքն ու շինիչ հանգամանքը հաւատքի կալուածին վրայ: Պէտք է ուրեմն այդ ժողովուրդին, այդ հաւատացեալներուն ներքին կեանքը զօրացնել, որպէս զի կարող ըլլան չթաւալի մոլեռանդութեան եւ կեղծաւորութեան վտանգաւոր անդունդներուն մէջ: Ասոր համար անհրաժեշտ է կատարեալ կեանքը մտանանիչ ընել, նոյն ինքն Յս. Քրիստոսը ցոյց տալ իւր բոլոր գործերուն եւ քարոզութիւններուն մէջ, ի՛նչ որ մենք ըրած ենք արդէն, եւ դարձնալի է որ Պա. Մ. Կ. Փափազեան ասոր հակառակը կ'պնդէ. Մինչդեռ ուրիշ ոչ - Պատմելի (այսինքն՝ չձեռնադրուած ըսել կ'ուզենք) Քարոզիչ մը, Բրօֆ. Յ. Ճէճիլեան, որ Կ. Պոլսի Հայ Բողոքականներու մէջ ամէնէն ճարտարաբօս բեմբասացն է, Քարոզներս գնահատած է ճիշտ « Քրիստոսակեդրոն » ըլլալուն համար — « եւ մենք ուրախ եղանք տեսնելով որ Տ. Բարգէն վարդապետ Աւետարանը քարոզած է այս քարոզներով ու մենք ամէն բանէ յառաջ կը խնդակցինք իւր ընտրած նիւթերուն համար, որոնք ամէնքն ալ ա՛յսպիսի նիւթեր են, որոնց միջոցով ինքը յաջողած է բարձր աստիճանաւ պարզել Աւետարանի ողին, անոր յայտնութիւններն, ի վեր քան զամենայն ներկայացնել մարդկութեան իւր ու ամէնուր մեծ վարդապետը՝ զՅիսուս Քրիստոս Քանզի բոլոր Աւետարանի քարոզութեանց մէջ Քրիստոս ինքն է որ պէտք է ամէն բանէ վեր բարձրանայ ունկըն:

դրին կամ ընթերցողին առջեւ . . .

Մէկ ակնարկ մը այդ քարոզներուն վրայ բաւական է ցոյց տալու որ Տ. Բարզէն Վարդ չառ լաւ ըմբռնած ու զգացած է զայս. քանզի զիրքին առաջին էջերէն սկսեալ փառաւոր յաջորդութեամբ իրարու ետեւէ կ'երևան նիւթի, որոնք քրիստոնէութեան մեծ Հիմնադրին անձին կը վերաբերին » (Բիւրակն. Թ, 21. էջ 417 — 418) :

Պա. Մ. Կ. Փափազեան իր զիտողութիւնները ամփոփելով կ'ըսէ թէ « Բարզէն Վարդապետ Քրիստոնէութեան կը նայի հոգեխօսական եւ բարոյական տեսակէտով » . սկզբունքով ճիշտ է այս եզրակացութիւնը եւ ես բացատրեցի արդէն թէ իմ հետեւած ուղղութիւնն է այդ. Այդ քանի որ Պա. Մ. Կ. Փափազեան զիտեր է այդ պարզապէս՝ հարկ չկար որ տարբեր տեսակէտէ գիտէր, լաւ եւս պէտք չէ՛ր իր տեսակէտէն զիտէր Քարոզներս եւ ընէր ա՛յնպիսի գիտողութիւններ, որոնք չ'հաշտուէին մեր հետեւած ուղղութեան եւ ասոր արդիւնքին հետ Պատուելին այդպիսով ինքնիրեն նկատած կ'ըլլայ՝ Մեր հետեւած ուղղութիւնը թերութիւն մը չէ՛՝ Քարոզներուս համար. ուղղութիւն մը, որ իր ենթակայական նկարագրով միշտ Քրիստոսի շուրջ զարձած, եթէ կ'ուզէք « Քրիստոսականեցրոն » եղած է :

Բայց Պատուելին ճարտասանական թոյլատուութեամբ մը կ'առարկէ՝ « Բայց չէ՞ որ վարդապետը գրելի է ամէն քարոզի մէջ Քրիստոսի վրայ կը խօսի. Ա՛յո, կը խօսի արդարեւ. սակայն պատմութեան Յիսուսին վրայ կը խօսի, փորձառութեան Քրիստոսին վրայ չի խօսի » . եւ եւ՝ Այսպիսի տարօրինակ բաժանում մը, նոյն իսկ իր ճարտասանական ձեռով, չենք ըմբռներ Յս. Քրիստոսի անձին վրայ Որովհետեւ Յս. Քրիստոս երէկ եւ այսօր, նոյն եւ յաւիտեանս (երբ. ԺԳ. 8) առաքելական խօսքերով Ուրիշ խօսքեր պարզապէս աւելորդ են. « օտարաձայն » դանդաշումներ են (անդ) :

Ուրիշ խնդիր մըն ալ թէ Քարոզներու մէջ այս ինչ բանի վրայ խօսուած է եւ այն ինչ բանի վրայ չէ՛ խօսուած, ասկէ կարելի չէ՛ հետեւցնել թէ չխօսուածները վերապահութիւններ են. Այսպիսի դիտողութիւն մը նշանակութիւն չունի ըստ ինքեան, որովհետեւ մէկ Քարոզի մէջ մէկ նիւթի ամէն կողմին վրայ կարելի չէ որ խօսուելի. Ասի չա՛տ ընդարձակ խնդիր մըն է, որ մասնատանգ մեր բեմերու համար չառ կուգայ. Վասն զի կարելի է մէկ նիւթի եւ մէկ բնարանի վրայ տարբեր տեսակէտներէ նայիլ եւ քաղու՛մ քարոզներ խօսիլ: Չոր օրինակ, « Հարսնութիւն եւ Քրիստոնէութիւն » քարոզին վրայ Պատուելին զիտողութիւն կ'ընէ բնելով թէ « հարստութեան անտեսագիտական օրէնքներուն եւ գործածութեան վրայ կը խօսի, բայց թէ մարդը կրնայ իր հարստութիւնը Քրիստոսի նոյն իրել եւ, ասոր վրայ բան չիսոր » : Նախ ճիշտ չէ՛ այս դիտողութիւնը, վասն զի մենք նոյն իսկ Աւետարանի նշանաւոր առակներն ու օրինակները պատկերաբանելով չեշտած ենք թէ Քրիստոս ի՞նչպէս կ'ուզէ որ գործածուի հարստութիւնը մարդոց մէջ. եւ ետքը՝ « Հարսնութիւն եւ Քրիստոնէութիւն » ա՛յնպիսի հարուստ նիւթ մըն է որ՝ կարելի է ամբողջ հասարակ մը գրել այդ մասին: Չենք հասկնար թէ Պատուելին իր քարոզիչ ի՞նչպէս եւ ի՞նչ իրաւամբ կը պահանջէ որ անպատճառ մէկ քարոզի մէջ այս ու այն տեսակէտներէ ալ խօսուի նիւթի մը վրայ: Չենք հասկնար նաեւ թէ ի՞նչպէս այսպիսի զիտողութիւններով կարելի կ'ըլլայ թերի նկատել ո՛ր եւ է քարոզ

* * *

Կարեւոր դիտողութիւն մըն ալ կ'ընեն երկու Պատուելիներ իրենց յօդուածներուն մէջ տարբեր ձեւով, բայց (եթէ չենք սխալիր) մի եւ նոյն ոգիով (1) :

Պա. Գրիգորեան քանի մը տեղեր մեր խորհրդածութիւնները չեչտած է «Աւետարանական դադափար մըն է» խօսքերով (2)։ Իսկ Պտ. Փափաղեան նկատելով թէ տեղ տեղ կրօնական աշխարհի մէջ տիրող նախապաշարունակներուն դէմ խօսած եմ եւ զարմանալի հակասութեամբ ըսելէ ետքը, իբր թէ «զանոնք որակելու, մատնանշելու եւ մերկացնելու» չեմ համարձակած, կ'յարէ. «Կը կարծենք որ Վարդապետը Հայ Լուսաւորչական Եկեղեցիին հաստատուած վարդապետական բանաձեւներէն համոզմամբ բաւական հեռացած է»։

Շատ գոհ պիտի ըլլայինք եթէ Պտ. Փափաղեան այս առթիւ ցոյց տար եւ հաստատէր թէ ինքը լա՛ւ գիտէ, կամ գոնէ ծանօթ է Հայ. Եկեղեցւոյ «վարդապետական բանաձեւեր»ուն՝ մատնանիշ ընելով նոյն ատեն մեր հեռացումները։ Երբ այսպիսի բաղդատական ապացոյց չկայ մէջտեղ, ձրի կարծիքներ քննադատութիւն դանդ մը իսկ չեն արժեր։

Բայց չենք հասկնար, ինչպէս նաեւ չեն հասկնար լուրջ գլուխներ, թէ ճշմարտութիւնը խօսիլ, իրողութիւնները ցոյց տալ ինչո՞ւ «Աւետարանական», մեղա՛յ՝ «Բողոքական» նկատուի ըստ Պա. Գրիգորեանի։ Եւ կրօնական աշխարհի մէջ տիրող նախապաշարունակներուն դէմ խօսիլ, թիւրիմացութիւններ ուղղել, նոյնպէս անհասկնալի է թէ ի՞նչ տրամաբանութեամբ կրնայ հեռացում նշանակել «հաստատուած վարդապետական բանաձեւներէն»։

Նախապաշարունակներու դէմ, որոնք դժբախտաբար եւ ճակատագրօրէն կ'տեսնուին ամէն կրօնի, ամէն եկեղեցիի եւ ամէն ժողովուրդի մէջ, այո՛, այդ ամէնուն դէմ ամէն տեղ ու ամէն ատեն խօսուած է եւ կ'խօսուի։ Բարոզչի մը ամէնէն հիմնական սկզբունքը անաչառութիւնն է։ Պէտք չէ որ Բարոզիչը յոյժ ժողովուրդին տկարութիւնները եւ գգուէ ատոր նախապաշարունակները։ Հայ. Եկեղեցւոյ Ս. Հայրերու բեմական, խրատական եւ մեկնողական բոլոր գրուածներուն մէջ ալ կան զգուշացուցիչ, նոյն իսկ խիստ յանդիմանական տողեր, գլուխներ, արտայայտութիւններ սխալներու դէմ, նախապաշարունակներու դէմ, թերութիւններու դէմ, եւ, եւ, եւ։

Եթէ երկու Պատուելիներ ալ ծանօթ ըլլային մեր Հայ. Ս. Եկեղեցւոյ դաւանաբանական գոնէ ամէնէն յայտնի գրուածներուն, եթէ ճանչցած ու կարդացած ըլլային մեր երանելի հայրերուն բեմական եւ այլն գործերը՝ պիտի չըսէին թէ ասի «Աւետարանական (Բողոքական ?) դադափար մըն է», թէ մենք հեռացած ըլլանք «հաստա-

(1) Ինձ կ'ընդունի թէ ներքին աղերս մըն ալ կայ երկու պատուելիներու յօդուածներուն մէջ։ Կարծես թէ իրարմէ ներշնչուած են։

(2) Եւ Մանգուսէի խմբագրութիւնն ալ բարեհաճ է լուսաբանել Պատուելի խօսքերը սա ձևով «Յարգելի յօդածագիրը Աւետարանական ըսելով բողոքական ըսել կ'ուզէ»։ — Պէտք է խոստովանիլ որ բոլորովին անխմանալի պիտի ըլլային եւ մուծի մէջ պիտի մնային Պատուելիին խօսքերը՝ եթէ չարուէր այդ ծանօթութիւնը եւ ընթերցողներ բոլորովին պիտի չուարէին եթէ Աւետարանական բառերուն քով փակագծի մէջ չտեսնէին Բողոքական բառերը։

տուած բանաձեւերէն».

Երկու պատուելիներ ալ Սուրբ Հոգիի մասին մեր ըսածները բաւական չեն գտներ. — Արդէն յայտարարեցի որ մենք աստուածաբանական կամ տաճարական բանաձեւեր չենք ուզած պարզել Քարոզներով: Մենք Ս. Հոգիին վրայ, զոր օրինակ խօսած ենք գերագոյն իմաստութեան տեսակէտով. ինչ որ Անոր գլխաւոր ըստորեզերքն է. մենք ըսած ենք որ «Ս. Հոգին» քրիստոնէական դրութեան մէջ այդ գիտութեան այդ իմաստութեան եւ այդ չնորհաց մարմնացումն է»: «Ասոր Հոգին» Աստուածային իմաստութեան անձնաւորումը միայն կ'ըլլատարէ քրիստոնեայն» (եր 87): Եթէ ասոնք դաւանարանական կշռուած, չափուած սահմաններ չեն, բայց սխալ կամ չարափառ իմաստ մըն ալ չունին եւ ընդհակառակը ուժգին կերպով կ'չեշտեն Ս. Հոգւոյն գերը: Ասկից գտա՞ Ս. Հոգին կատարեալ անձ է քրիստոնէական վարդապետութեան համեմատ՝ երրորդութեան միւս անձներուն պէս եւ ոչ թէ «սկզբունք մը» ըստ Պա. Գրիգորեանի, որ կ'ըսէ. «Հոգին Ասոր Աստուածութեան մէջ, ու նաեւ հոգիներու փրկութեան գործին մէջ, համանաւանդ գործունէութեան սկզբունքն է»: Եթէ այս խօսքերը տասնաբանական կշռուած չափուած սահման մը կ'ներկայացնեն Հոգին Սուրբի մասին, առանց վարանքի կ'յայտարարենք եւ կ'սնդդենք թէ բացարձակապէս սխալ են ասոնք. այդպիսի սահման մը ուղղափառ չէ, համաձայն չէ՝ Ս. Հայրերու տուած դաւանարանական սահմաններուն: Իսկ եթէ այդ խօսքեր ըսուած են պարզապէս չեղանելու համար Ս. Հոգւոյն ստորագիծներէն մէկն ալ դիւրահասկնալի մէկ ձեւով՝ ըսելիք մը չունինք:

Պա. Փափաղեան՝ մեղքի մասին տուած բացատրութեանս դէմ սանկ կ'վճռէ. «Վարդապետը կա՛մ չարաշար կը սխալի իբր տուածաբան կա՛մ չարաշար կը չափազանցէ իբր ճարտասան»:

Մեղքի մասին սապէս գրած ենք. «Մեղքը: Այո՛, եղբարք, կրօնական բոլոր անտեսութիւններու մէջ, մարդոց հոգեւոր կեանքին ամբողջութեան վրայ զգացում թերութիւնն է այդ: Մարդուն իրապէս խանգարուած մէկ վիճակը, զոր կ'զգայ ինքը: Մեղքի վիճակը՝ թերութիւն մ'է Մեծ-Կատարելութեան առջեւ. անիրաւութիւն մ'է Մեծ-Արդարութեան առջեւ. անարդարութիւն մ'է Մեծ-Զօրութեան առջեւ. անարբութիւն մ'է Մեծ-Սրբութեան առջեւ. Մարդկային հպարտութիւն մ'է Աստուածային Մեծ Եղծութեան առջեւ» (Քարոզներ, երես 84): Եւ նոյն իսկ Պօղոս Առաքեալի բացատրութեամբ ցոյց տալէ հաբը թէ ի՛նչպէս սկզբնական մեղքը վերջաւորիստօտօ, բաղդատութիւն մ'ըրած եմ հրէին ըմբռնած մեղքին եւ քրիստոնէի ըմբռնած մեղքին մէջ, եւ ըսած եմ որ քրիստոնէի համար ճանչնալ իր մեղքերը եւ հեռանալ տառնցմէ «արժանապատուութիւն» մ'ունի, թէ քրիստոնեայ մարդուն իր մեղքերէն հեռացած վիճակին մէջ «մարդկային կարողութեան սքանչելի արտայայտութիւնը կ'ունեննք, հոգեկան կատարելութեան վիճակն է այդ»: Հո՞ւ՞ թէ՛ իբր աստուածաբան եւ թէ իբր ճարտասան չարաշար ի՞նչ սխալ գործուած է:

Ճիշտ ա՛յլ սկզբունքով կ'պատասխանենք նաեւ ա՛յն դիտողութեան, զոր Պա. Փափաղեան կ'ընէ քանի մը տողեր վերջնելով լա՛ւ արտայայտուած նախադասութիւններու մէջէն: Դրախաբ կեանքին ակնարկելով ըսած ենք. «Հոն դրախտին մէջ մարդ եւ Աստուած քով քովի կը քալեն, մարդը կ'վայելէ՝ ամէն բան, Աստուծոյ

հետ կ'խօսակցի անվերջ ու անվախճան փափկութիւններու մէջ — (կ'կարծենք թէ չափազանցութիւն կամ սխալ չկայ Ս. Գրոց նկարագրական մէկ զրուակին այս կերպով պատկերացումին մէջ) — Այս կեանքը հիանալի է. մարդիկ յիմայ ալ իրենց մեղքերուն մէջ այդ կեանքի կ'տենչան, կ'ուզեն յարիսեմականանալ» (Քարոզներ) եր. 85)։ Գիշտութեան զէմ խօսելու ատեն գրած ենք. «Անախտ եւ անախտակիր մարդիկ, ներսէն եւ դուրսէն առողջ մարդիկ, ի վիճակի են միշտ վայելել հոգեկան ընդարձակ, լուսաւոր, մեծ կեանքի մը հաճոյքները, եւ կրօնապէս այդ վիճակին մէջ է որ մարդ կրնայ անդրադառնալ իր էութեան վրայ, որ կրնայ աստուածանալ պահ մը, բարձրանալ իր գերազոյն կատարելութեան՝ լցուած եւ օժուած Սուրբ Հոգիով» (Քարոզներ երես 103)։ Յարիսեմականանալ եւ աստուածանալ բառերը կ'ստորագծէ Պտ. Փափազեան եւ զանոնք «միւսիւ Ռեւանի գրչին կ'վայելեցնէ եւ ո՛չ քրիստոնէական բեմին»։ Ի՞նչու, Պատուելի, ի՞նչու այդ խորիմաստ բառերը չհեշտուն «քրիստոնէական բեմին» վրայ, առկէ աւելի յարմար տեղէ մը կըրնան այդ բառեր քարոզուիլ։ Նոյն ինքն Տէրն մեր Յս. Քս. կոչում չըրա՞ն անգամ մը Ս. Գիրքէն եւ չըսա՞ն «Ո՞չ յօրէնս ձեր գրեալ է, ես ասացի քե աստուածի իցեի։ Իսկ եթէ զնոսա աստուածս ասէ, առ որս բանն Աստուծոյ եղեւ (եւ չէ մարք եղծանել գրոյն)»... եւ (Յով. Ժ. 34. 35)։ Զէ՞ մի որ քրիստոնեաներ Հոգին Սուրբի առձառներ են առաքելական բացատրութեամբ, չէ՞ որ Աստուածորդին բարեկամներ ըրաւ իրեն՝ իր խօսքին հաւատացողները, զինքը սիրողները, այնպէս չէ՞. Ուրեմն ի՞նչու քարոզիչ մը չկարենայ ամէնէն աւելի ցնցող եւ յուզիչ բացատրութիւններ գործածել այն բարձր եւ կատարեալ վիճակին հեռանկարը զգալի ընել տալու համար իր ուկնդիրներուն։ Ես ի՞նչու չըսեմ այդպիսի խօսքեր, երբ մեր Հայ Ս. Եկեղեցւոյ ամէնէն նշանաւոր հայրերէն եւ այն ալ բեմբասաց Հայրերէն մէկը, Յովնան Մանգակունին, կ'ըսէ. «Տե՛ս թէ ո՛րչափ համարձակութիւն ունի սէրն առ Աստուած, որպէս քե նման Աստուծոյ առնէ զնարդն։ Զի Աստուած սիրով իւրով նման մարդկան եղեւ, եւ եցոյց քե մարդիկ իւրեանց սիրովն նման Աստուծոյ յիկեցոց են»։

Հասկնալի է, սակայն, Պտ. Փափազեանի ակնարկութեան իմաստը «միւսիւ Ռեւանի» անուան չուրջը. բայց մենք չենք վարանիր կարգալ եւ ուսումնասիրել մեր Ս. Հայրերու գիրքերէն զատ կարգալ եւ ուսումնասիրել արեւմտեան հեղինակներն ալ՝ գիտնալու համար թէ ի՞նչ կ'ըսեն. կ'կարդանք նոյն իսկ Պատուելիներու Յօդաւածները հասկնալու համար թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզեն. եւ այս բոլորին մէջ կը պահենք ու կ'պահպանենք մեր Հայ Ս. Եկեղեցւոյ ոգին, որ նոյն ինքն Ս. Սւետարանի ոգին է եւ ատով ոգեւորուած՝ կ'աշխատինք ոգեւորել մեր ունկնդիրներն ու ընթերցողները։

Կ'յուսամ թէ ընդհանրապէս մեր քննադատներուն եւ մասնաորապէս Պտ. Գրիգորեանի եւ Պտ. Փափազեանի գիտողութիւններուն զէմ գրուեցան պէտք եղած բացատրութիւնները՝ սկզբունքի եւ ուղղութեան տեսակէտներով, որոնցմէ առաջնորդուած ենք Քարոզները խօսելու եւ գրով ամփոփելու ատեն, եւ նոյն ատեն երեւան եկաւ այդ գիտողութիւններուն արժէքը թէ՛ ըսա ինքեան եւ թէ՛ Քարոզներուս վերաբերութեամբ։

Զենք ուզեր իջնել ա՛յն մանրամասնութիւններու, որոնց առարկայ եղած են նոյն իսկ Քարոզներուս տպագրական սխալները, զոր

օրինակ երբ. ԺԲ. 14 ին մէջ առանց որոյն եղեր է առանց որոց. Ասի ընդօրինակութեան, այսինքն՝ իմ սխալը չէ, այլ՝ գրաւարի սխալ է. վասն զի՝ եթէ առանց որոց ընդօրինակած ըլլայի, նոյն երեսին վրայ երկու անգամ չէի թարգմաներ առանց անոր (Քարոզներ. երես 12) :

Պա. Փափաղեան կ'ըսէ թէ առաջին քարոզը երեք անգամ կարդացեր եւ մեր քարոզած խաղաղութիւնը չէ՝ ըմբռներ կամ թէ իր խօսքով « մաքին չօչափելի » չէ՝ եղեր Քրիստոսի խաղաղութիւնը՝ կ'յանձնարարենք անգամ մըն ալ կարգալ մեր Քարոզներուն միայն 5 բոլոր երեսը. հոն քանի մը առդերու մէջ ըսած ենք թէ ո՞րն է Քրիստոսի խաղաղութիւնը: Եւ վստահ ենք որ Պա. Փափաղեան չառ ընդարձակ թելադրութիւններ ներշնչող բացատրութիւններ պիտի գտնէ հոն, որոնց վրայ դատ դատ կ'ընայ քարոզուիլ:

Պա. Գրիգորեան ալ հին խնդիր մը կ'յուզէ մանուկներու մկրտութեան (մանկամկրտութեան) եւ մկրտութեան խորհուրդին մէջ բացուող անջրպետը մատնանիչ ընելով — Մանուկներու, անգիտակից փոխիկներու մկրտութիւնը, քրիստոնէական եկեղեցին չառ հին ատեններէ ի վեր ընդունած է կնքահայրերու, գիտակից մեծերու երաշխաւորութեան տակ: Պա. Գրիգորեան որ այդ պարագան քննադատելու գեր է մեր գրքին մէջ, պէտք էր զիտնար քրիստոնէական եկեղեցւոյ պատճառարանութեան հիմը: Վասն զի մեր այդ մասին գրածին մէջ հակասական կամ իրարու անհամաձայն բան չկայ: Եւ ասկից դատ մենք տրամաբանօրէն ալ, աստուածաբանօրէն ալ չատուղիղ, չառ պատշաճ կ'գտնենք մանուկներու մկրտութիւնը եւ այս մասին քիչ մըն ալ խօսած ենք Քարոզներու մէջ (եր. 338 - 241, 250 — 254) :

Պա. Փափաղեան չհասկնար թէ ի՞նչպէս Քրիստոսի գործերը իրողութիւններ կ'ըլլան. եւ իրողութիւններ կ'ըլլան նաեւ եկեղեցւոյ խորհուրդները:

— Պատուելի, ներեցէք որ Զեղի Նարցնեմ՝ Ի՞նչ է Մկրտութիւնը: Եթէ՝ ոչ — քրիստոնեայ մը մկրտուի եւ նոր կեանքի մը անցնի, այսինքն՝ քրիստոնեայ ըլլայ, դուք ի՞նչ կ'ըսէք, ասոր մենք իրողութիւն կ'ըսենք եւ իրողութիւն մը չէ՝ ոչ — քրիստոնէի մը քրիստոնեայ ըլլալը: Այսպիսի պարզ, այսպիսի յայտնի իրողութիւն մը ի՞նչու անհասկնալի եղեր է ձեզ համար: Արդեօք այս անսակ մթութիւններ են Պա. Փափաղեանի տեսածները, որոնց մէկ ոչ — գիտական ցանկը չիմած եւ մնացածներն ալ խնայած է, խնայելով նաեւ իւր յօդուածին երկրորդ մասը, « Քարոզագրին Աստուածաբանութիւնը »: Ուրախ ենք որ Պատուելին « ըստիպուած ենք ձգել զանիկա » կ'ըսէ: Վասն զի կըսէինք թէ չառ աւելորդ յոգնութիւն մը պիտի ըլլար աստուածաբանական տեսակէտէ մը քննել գիրք մը, որու սկզբունքն եւ ուղղութիւնը « հոգեխօսական եւ բարոյական » եղած է նոյն ինքն Պատուելիի խօսքերով:

Վերջացնելու համար մեր ըսելիքները դիտել կուտանք որ եթէ գիրք մը, որ բոլոր քննադատներու կարծիքով պարզ, անուշ լեզու մը ունի, գիրք մը, որ գրական արժէք մը կը ցուցանէ, գիրք մը « որու լեզուն գեղեցիկ է, ճոխ է, պերճ է » նոյն իսկ Պա. Փափաղեանի հայեացքով եւ « կը հիմնաս քարոզին ոճին ու ձառին վրայ », հարկաւ այս բոլորը լսան մը հասկցնելուն համար արժէք մ'ունին: Ուղածիդ չափ գեղեցիկ ոճ, արտայայտիչ բառեր քով քովի չարէ, չենք կարծեր որ բան մը հասկցուի ասոնցմէ: Եթէ Քարոզներուս

գլխաւոր եւ ամէնէն վկայուած նկարագիրը լեզուի եւ ոճի գեղեցկութիւնն է, գրական արժէքն է, այդ արժէքը պէտք չէ՝ զլանալ Քարոզներով բացատրուած դադափարներու ճշտութեան եւ ճշմարտութեան, եւ Դուրեան Սրբազանի բացատրութեամբ « լա՛ւ մտածուած եւ լա՛ւ արտայայտուած ըլլալու առաւելութեան » ։ Բայց թէ այդ դադափարներ չե՛ն յարմարիր տարբեր դաւանութիւններէ եղող քննադատներու ճաշակին կամ թէ այդ դադափարներ կրնան ուրիշ այլազան ձեւերով ու տեսակէտներով ալ ընդլայնուիլ, ինչպէս ըսինք արդէն, ասոնք տարբեր խնդիրներ են։ Դարձեալ թէ մեր Քարոզներու « առաւելութիւնը » չգարներ մեր քննադատներու աչքերուն, այս ալ ուրիշ խնդիր մըն է։

Մենք մեր բնական ուղղութեան եւ ծրագրին հաւատարիմ գերք մը դրած ու հրատարակած ենք. չենք ըսեր թէ բոլորովին անթերի գործ մըն է այդ. քա՛ւ. լիցի. այդպիսի յաւակնութիւն մը չունինք. ընդհակառակը չա՛տ լաւ կ'ճանչնանք մեր գիրքին թերութիւնները, զորս մեր քննադատներէն եւ ո՛չ մէկը կրցած էր դիտել. վասն զի կ'ցաւինք որ Քարոզները չկրցանք հրատարակել մեր բաղձանքներուն համեմատ։ Այսու հանդերձ կ'ճանչնանք արդար եւ անսխալանձ դիտողութիւններուն եւ գնահատութիւններուն յարգն ու չափը. ասոնք մեզի օգտակար պիտի ըլլան ապագային։ Վասն զի ո՛ր եւ է գիրքի կամ գործի վրայ եղած քննական ուսումնասիրութիւններ օգտակարութեան տեսակէտով արժէք մը ունին միայն, հերիք է որ « Բողոքական նախապաշարմամբ » չգրուին, (Պա. Փափագեանի խօսքերը), գրուին նաեւ կատարելապէս անսխալ եւ ձեռնհաս քննադատներէ։

Պէտք է խոստովանիլ թէ Քարոզներու Պատուելի քննադատները իբր բնաբասացներ, ձեռնհասութիւն ունին մտնելու այսպիսի գործերու քննութեան, բայց չենք վարանիր յայտարարելու թէ կատարեալ անաչառութիւն չգտանք իրենց յօդուածներուն մէջ, բան մը որ աւելի զգալի է Պա. Գրիգորեանի դատումներուն մէջ։

Կ'յուսամ թէ առանց վերապահութեան գրուած այս բոլոր տողերու մէջ մեր քննադատները վերաւորիչ պիտի չնկատեն իմ չեւտած դիտողութիւնները Ուրախ եմ որ Քարոզներս հետաքրքրութիւն չարժած է ի՛նչպէս Հայ. Ս. Եկեղեցւոյ դաւակններուն մէջ, նոյնպէս մեր հայ - բողոքական ազգակիցներու մէջ։ Շա՛տ քաջալերիչ երեւոյթ մըն է ասի, որ խթան կ'ըլլայ քննադատողներուն միշտ լուսավոյճը ընկելու եւ ամէնէն լաւը ընել յորդորելու զանոնք ալ, որ միայն կ'քննադատեն եւ գեռ առիթ չեն ունեցած հրատարակուած գործերու վրայ ապացուցանելու իրենց դիտողութիւններուն իրական արժէքը։

ԲԱՐՔԵՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԱՐԵՒԻ ԲԻԾԵՐԸ

Երբ աչքերնիս դէպի արեգակը կը դարձնենք, մեզ այնպէս կը թուի թէ ան շլացուցիչ շողերով հրէղէն գունատ մ'է, որոյ մակերեսովը ղերծ է ո եւ է կեղտէ: Երբ հեռադիտակով նայուի, արեւը կ'երեւի իբր անարատ միօրինակութեամբ հսկայ ձիւնադաշտ մը:

Բայց միշտ այնպէս չէ:

Որոշեալ թուականներու, մինչեւ իսկ առանց հեռադիտակի նայելիս, երբ մեր աչքին եւ բոցեղէն գունատին մէջ մուխով սեւցած պարզ ապակի մը բռնենք, զարմանքով պիտի տեսնենք թէ այդ անսահման սպիտակութիւնը պարարտած է սեւորակ կէտերով Ահա այդ պահուն առէ՛ք հեռադիտակը եւ պիտի տեսնէք որ այդ կէտերը կը մեծնան եւ կ'երեւին իբր անդունդներ, խոռոչներ, հորեր՝ կարծես թէ փորուած արեւի այդ յաւիտենապէս հրեղէն մսին մէջ:

Հետապնդեցէ՛ք քննութիւնը եւ պիտի հաստատէք թէ այդ բիծերը կ'ընդարձակուին, կը կծկին, կ'աներեւութանան, նորեր երեւան կուգան եւ: Ահապէս բիւրեղներու նման՝ արեգակի այդ բիծերը դօտի մը կը կազմեն անոր շուրջը, որ կը դառնայ անկէզ հոցին հետ եւ ահա այս պատճառաւ իսկ երբեմն կ'աներեւութանան անոնք վերստին երեւալու համար, երբ չըջագարծը լրանայ:

Գիտենք թէ արեւը ա՛յնչափ հեռի է մեզմէ որ այսօր ճամբայ ելնող էքսփոնէս մը 2170 թուականին հաղիւ պիտի հասնի անոր՝ գիշեր ցորեկ անընդհատ սուրալով, եւ սակայն այս հեռաւորութենէն իսկ կրնանք չափել թէ ո՛րչափ սոսկալիօրէն խոր ու ահագին են այդ վիհերը: Անցեալ տարի չափուած այդ անդունդներէն մին 150000 քիլոմիթր խորութիւն ունէր! տասներկու անգամ աւելի երկայն, քան երկրի տրամագիծը: Կարելի պիտի ըլլար ուրեմն զըլտուրել մեր խեղճ երկիրն ամբողջութեամբ այդ ձիւնադաշտի փոսին մէջ, ինչպէս ժայռի կտոր մը կը հրենք ձորի մը մէջ!:

Արեգակին, ինչպէս նաեւ երկնային ամէն գունտերու կազմութեանց ուսումնասիրութիւնն աւելի լուսանկարին ու լուսալուծութեան կը պարտինք քան աստղաբաշխական գործիքներուն: Եւ արդարեւ լուսանկար ապակին իր վրայ կը դրոշմէ այդ անսահմանօրէն մեծ ու հեռի երկրներու մակերեսովներու ամենափոքր խորշոմներն իսկ: Լուսալուծութիւնն ալ միանալով անոր, կը մատնէ անոնց մակերեսովներուն վրայ գտնուած ամենաչնչին քանակութեամբ նիւթերու գոյութիւնն իսկ:

Լուսանկարի շնորհիւն է, որ գիտենք թէ արեւի զանգուածը չըջագատուած է միգամման եւ փայլուն պահարանով մը զոր կոչած են Photosphere. այնչափ սոսկալի է այդ պահարանի տաքու-

թիւնը, որ եթէ օր մը արեւին մաքէն անցնէր լուսինին տեղը գալ, մեր երկիրը մէկ վայրկեանի մէջ շողի պիտի վերածուէր!:

Ահա այդ ամպային պահարանին մէջն է որ կը տարածուին այն հսկայական անդունդները, զորս արեւի բիծեր կը կոչենք: Առաջին անգամ այդ բիծերը նշմարող աստղաբաշխները՝ որոնց մէջ օրինակի համար Գալիլէյ, շուտով կըցան նշմարել — հակառակ իրենց զործիքներու անկատարելութեան — թէ անոնք կը փոխէին իրենց ձեւերը, կը մեծնային, կը պզտիկնային, կ'աներեւութանային եւ, այս ինչ բիծը, որ տեսանելի էր այսօր՝ կը կորսուէր յաջորդ օրն առանց ոեւէ հետք թողլու. անոնց մէջ կային սեւ, գորշ, ձերմակ եւ մինչեւ խալ արծաթափայլ բիծեր:

Բիծի մը կեդրոնին վրայ կը նշմարուի մթագոյն կորիզ մը, որ կը թուի թէ անդունդի յատակն է, իսկ եղբրքներուն վրայ կ'երեւին բազմաթիւ ծայրամէտ գիծեր, որոնք կատարելապէս՝ լինին մէջ թափող գետերու տպաւորութիւնը կը թողուն: — Եւ ի՞նչ գիտենք թէ իրօք անոնք ալ՝ չրեղէն նիւթերու սոսկալի ջրվէմներ չեն, որ կը գահալիծին զարձուցելի անդունդին մէջ՝ եռալով ու մռնչելով!! Երբեմն ալ երկու սեւ բիծեր կը միանան իրար՝ արծաթափայլ կամուրջով մը, որ իր կարգին կ'աներեւութանայ՝ բիծերու աներեւութացման հետ! — տարօրինակ եւ խորհրդաւոր յեղափոխումներ!:

Ի՞նչ է արեւի բիծը. ի՞նչպէս եւ ի՞նչու կը կազմուի. նշանաւոր աստղաբաշխ Պ. Ֆէյ այս երեւոյթը կը նմանցնէ ծովային կամ ցամաքային թաթառներուն, փոխանակ արեւի միջուկին վրայ կազմուելու՝ անոր սփռումները մթնոլորտին վրայ տեղի կ'ունենան. այդ մթնոլորտը որ 1800 մղոն թանձրութիւն մը ունի, կազմուած է ջրածինէ եւ սքանչելի վարդի գոյն մը կ'արտացոլէ որոյ պատճառաւ գիտունները զայն կը կոչեն *Chromosphere*:

Այսպէս ուրեմն՝ արեւի մթնոլորտին մէջ կազմուած մերիկ մը կ'իջնէ մինչեւ Թոթօսֆէսը, կը ձեղքէ զայն եւ մինչեւ արեւի մօին կը հասնի:

Ըստ ուրիշ գիտնականներու՝ բիծերը պէտք է վերագրուին արեւի միջուկէն բխած հրային ժայթքումներու, արեգակնային հրաբուխներու. — ինչպէս մեր երկրին վրայ հրաբուխներու պատահականութիւնը պարբերական է, այնպէս ալ արեւի բիծերը երբեմն շատ են երբեմն քիչ: Տասնըմէկ տարին անգամ մը բիծերու քանակին մաքսիմումն է:

Ֆլամարիօն ստուգած է թէ անցեալ դարի վերջին 25 տարիներում երկրի բարեխառնութիւնը զգալիօրէն համեմատական եղած է արեւի բիծերուն հետ: Նա մասնաւորապէս դիտած է որ որչափ որ արեւի բիծերը շատ ու մեծ եղած են՝ այնչափ ալ նոյն տարին ծառերը շատ ծաղկած ու բողբոջ արձակած են: Ուրիշ գիտնականներ ալ հաստատած են թէ արեւի բիծերու զարգացման տարիներուն՝ գաղ-

Թող թուշունները սովորականէն աւելի շուտ վերադարձած են:

Դժբախտաբար բիծերու ազդեցութիւնը միայն նպաստաւոր հետեւանքներ չէ որ կարտադրէ: Ըստ մէկ քանի գիտուններու, այդ բիծերն են պատճառ այն երկրային յեղաշրջումներուն (*catclysmes*) որոնք պարբերաբար կ'աւերեն մեր խեղճ երկիրը, մասնաւորապէս երկրաշարժները կը վերադուրին այդ չարածիճի բիծերուն կը յիշուի անշուշտ 1884ի Դեկտեմբերին՝ Սպանիոյ սոսկալի երկրաշարժը որ քանդեց ամբողջ հարաւային մասը. ահա ճիշտ այդ թուին փորթուկալցի գերանական Տը Լազէրտա նկատեց թէ արեւին բիծերը զգալիօրէն կենդանացած էին:

Ոչ միայն երկրաշարժներն, այլ եւ փոթորիկները վերագրելի են արեւի բիծերուն: Ակնհերեւ կապակցութիւն մը գիտուած է Հնդկական օվկիանոսի փոթորիկներուն եւ արեւի բիծերու զարգացման մէջ. — որչափ որ բիծերը մեծ ու բազմաթիւ եղած են, նոյնչափ ալ փոթորիկները ահռելի ու երկարատեւ:

1903 Հոկտ. 31ին յանկարծ Թրանսայում բոլոր հեռագիրներն ու հեռաձայնները դադրեցան գործելէ, անկարելի էր հաղորդակցիլ. երեկոյն իբր 2000 հեռագիր դիզուած էր Փարիզի պիւռօին մէջ Մարսիլիոյ հասցէին, կէս գիշերէն վերջ հաղորդակցութիւնը վերսկսաւ. — երկրի մագնիսական յեղաշրջումներն ալ կը վերագրուին այդ բիծերուն, որովհետեւ ճիշտ 1903ին ալ անոնք իրենց կենդանութեան շրջանին մէջ էին:

Տրամաբանութիւնն ալ պէտք չէ մերժէ արեւի ազդեցութիւնն երկրին վրայ, քանի որ մենք մեր ամբողջ կեանքն իսկ անոր կը պարտինք եւ բնական է, որ հոն տեղի ունեցող յեղաշրջումները մեզի ալ ցոյց տան իրենց գոյութիւնը:

Մ. Տ.

ՏՕՔԹ ՎԱՀԱՆ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

Մեր անցեալ թիւին մէջ հաղիւ կարողացանք քանի մը տողերով գուժել ողբացեալ բժիշկին դառն կորուստը:

Տօքթ. Վահան Ղազարոսեան որ իր համակրելի ու լուրջ քննաւորութեամբ, իր ստացած տոկուն ու խնամեալ դաստիարակութեամբ, բժշկական արուեստի մէջ իր ունեցած լաւ հմտութեամբ կոչուած էր մեծ զեր մ'ստանձնել, Իզմիրի իր հայ պաշտօնակիցներու ընտրեալ շարքին մէջ, ընդմիշտ կ'փակէ իր աչքերը եւ կ'իծողու այնքան տքնութիւններու, յոգնութիւններու, աշխատութիւն-

ներու, զոհողութիւններու պտուղը քաղել մահուան ցուրտ ման-
զաղին:

Համակրելի բժիշկը իր երիտասարդ հասակին մէջ, հազիւ հազ
վերադարձած Ֆրանսայէ, մինչ եռանդոտ ու խնդագին կ'պատրաս-
տուէր փարիլ իր արուեստին, չէր մոռնար նաեւ իր բնական հա-
կումն եւ ժամանակ կ'գտնէր իր բժշկական յօդուածներն ուղղելու
թերթիս եւ չէր մերժեր նաեւ ստանձնել տեղւոյս Ուսումն Խոր-
հրդոյ անդամակցութիւնն որու Ատենապետ կ'ընտրուէր:

Սակայն ճակատագրային անհասկանալի անօրինութեամբ մը,
յանկարծ կ'ընկճէր իր տկարացած ու յոգնած մարմինն ու տխրու-
թեամբ կ'համակուէին զինք մօտէն ճանչցող բաղմամբի բարեկամ-
ներն ու համակիրներն, երբ կ'տեղեկանային Տօքթ. Վ. Ղազարոս-
եանի տկարացած վիճակին եւ զգացած կոկորդի անհանգստութեան
որ դժբաղդաբար սուր հանգամանք մը կ'ստանար եւ ալ աւելի
կ'ընկճէր դժբաղդ երիտասարդն որ իր արուեստին բերմամբ վերա-
հասու էր իր իսկական կացութեան:

Այլ երիտասարդութիւնն միացած հոգիւ կամքի մը, պահ մը
յուսադրեցին զինք չըջապատողներն թէ Տօքթ. Ղազարոսեան պիտի
յաջողի դիմագրաւել զինք պաշարել փորձող փառին, եւ իրբեւ վեր-
ջին ապաւէն ու զօրավիգ կ'դիմէր Ֆրանսա՝ իր դասատուներու գը-
կին մէջ նետուելու եւ անոնցմէ խնդրելու իր օրերու արեւն, իր
սրտի բաղձանքը, կեանք . . . :

Այլ գիտութիւնը խուլ կ'մնար, համակրելի բժշկին կեանքի թելը
երկարելու անգօր կ'գտնուէր. խնայելու անօր երիտասարդութիւնն,
անողոք կ'մնար իր վրայ գուրգուրացող եղբայրներուն վերջին
չնոր՝ մ'ընելու եւ ներկայ ամսոյս 3 ին, մինչ տարաբաղդ երիտա-
սարդն յուսաբեկ ու նկուռ կ'սպասէր Մարսիլիոյ մէջ, առաջին շո-
գենաւով Իզմիր վերադառնալու եւ իր սիրելիներու գրկին մէջ իր
վերջին շունչին հետ եւ իր վերջին բարեւը տալու, ճակատագրային
անբացատրելի անողորմութեամբ մը այս յետին մխիթարութիւնն
ալ կ'զլացուէր իրեն եւ կ'դատապարտուէր ստարներու գրկին մէջ
անէանալու ընդմիջտ . . . :

Այսպիսի տխուր ու ցաւատանջ մահուան մ'առթիւ չենք կրնար
սփոփանքի ու եւ է բառ գտնել, իր կրկնակի դժբաղդ եղբայրնե-
րուն՝ Տիարց Թագուոր, Միհրդատ եւ Սարգիս Ղազարոսեաններու եւ
անոնց պարագայից ի մխիթարութիւն, որոնք իրենց եղբայրական
պարտականութիւններն իսկ գերազանցեցին եւ մանաւանդ Տիար
Միհրդատ Ղազարոսեան որ ճշմարիտ հայր մ'եղաւ, ինչպէս իր վա-
ղամնոիկ դժբաղդ եղբոր՝ Միհրանին, նոյնպէս եւ յաւէտ ողբացեալ
Տօքթ. Վահանին, որու դաստիարակութեան համար ամեն զոհողու-
թիւններ սիրայօժար եւ լիուլի ի գործ զնեւէ յետոյ, մօր մը անձ-
նութեամբ հոգածու գտնուեցաւ անոր հիւանդագին վերջին

ամիսներուն մէջ:

Մեր անկեղծ վշտակցութիւններն յայտնելով 'Լազարոսեան եղ-
բայրց եւ անոնց պարագայից, այսքան միայն աւելցնելու կ'համար-
ձակինք որ եթէ իրենք կորսնցուցին խանդակաթ աղնիւ եղբայր մը,
հայ ժողովուրդը անոր մահուամբ կ'կորսնցնէ իր կարեւոր մէկ ան-
դամը եւ բժշկութիւնն իր անձնուէր մէկ զաւակը . . . :

ՊԱՏԱՍԻԱՆ ԱՌ ՏԻԱՐ ԶԱՒԷՆ

ԻՐ Կ ՊՈԼՍՈՅ Ս. ՓՐԿՁԵԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆԻՆ ԱՌԹԻԻ

Տիար Զաւէն՝ « Արեւելեան Մամլոյ » Սեպ. 1 ի թիւով՝ Կ. Պոլ-
սոյ Ազգ. հիւանդանոցի ընդարձակ Օրացոյցի մէջ այդ հաստատու-
թեան մասին դրուած տեղեկագրական հակիրճ ծանոթութիւններն
նկատի առնելով՝ մահականութեանց միջին թիւերն շատ մեծ կը
գտնէր եւ ծախսն չափազանց: Այդ հաստատութեան հոգաբար-
ձութեան անկէք պատասխանել, սակայն նա ինքզինքն ամեն ման-
րամանութեանց տեղեկակ համարելով՝ խղճի կատարեալ հանգա-
տութիւն կը զգայ. եւ իբր սկզբունք չուզեր որ եւ է քննադա-
տութեան պատասխանել, ուստի մենք իբր բարեկամ եւ ծանօթ այդ
հաստատութեան հարկ համարեցինք տալ բացատրական պատասխան
մը՝ ի բուժումն երբեմն գայթակղեալ աղգայնոց:

Ա. Մահականութեանց միջին . - Տիար Զաւէն հաստատելով
Եէտի Գուլէի Ազգ. հիւանդանոցի Մահականութեանց թւոյն տար-
ուէ տարի նուագումն, իր նկատի առած ցուցակի վերջին տարւոյ
(1902) համար դրուած $\frac{1}{10}$ 13, 46 ի մահականութիւնն իսկ չափա-
զանց կը համարի, եւ կ'ըսէ՝ « կը նշանակէ որ բժշկական մարմինը
այդ տարիներու մէջ կամ ունելի ծայրովը կատարեր է իւր պաշ-
տոնը, կամ անգիտակցաբար »: Մենք վստահ եմք որ Տիար Զաւէն
եթէ փոխան օրացոյցի մէջի հակիրճ ծանօթութիւններու վրայ
հիմնելու իր գրութիւնն ամօրեայ հրատարակեալ տեղեկագրերն տես-
նար, ու այդ մասին տրուած բացատրութիւններն կարգար, երբէք
այդ քննադատութիւնն ընելու ձանձրոյթն չպիտի ստանձնէր: Պար-
զեմք աստ մահականութեանց շատութեան մասին տեղեկագրերու
մէջ ցոյց տրուած չորս գլխաւոր պատճառներն:

1⁰ Այդ մահերու թւոյն մէջ կան նախ հոգեւորքներ որք շատ
անգամ հիւանդատուն հասնելէ մի քանի ժամ վերջ կը մեռնին, եւ
երբեմն նոյն իսկ ձամբան, եւ սակայն հիւանդանոցին հաշւոյն
կ'անցնին, եւ որք « առանց ծախսի թաղուելու համար հիւանդանոց

կը բերուին » ինչպէս ըսուած է նկատի առնուած 1902 ի տեղեկագրոյն մէջ: Արդ եթէ 1902 տարւոյ մէջ բերուած 13 հոգեւարքներու թիւն մասնորոշ ընդհանուր գումարէն (265) հանեմք կը մնայ 252, որով եւ մասնականութիւնն կ'իջնէ 12, 89 ի, ինչպէս կը տեսնուի այդ տեղեկագրին մէջ (էջ 25):

20. Հարկ է եւ նկատի առնուլ Ս. Փրկչի հաստատութեան մէջ Ծերանոցի մը եւ յիմարանոցի մը գոյութիւնն, այդ կրկին յարկերն մեռնելու տրամադրներու ամբարանոցներ են, ուր հիւանդացողները կուղան հիւանդարանի մէջ կնքել իրենց մահկանացուն, եւ այդ տարւոյ մէջ ծերանոցն 23 ու յիմարանոցն 45 մեռեալ հիւանդներ տուած են հիւանդարանին՝ որք եթէ անջատուին՝ մասնականութեան թիւն մեծապէս կը նուազի:

30 Հիւանդանոցս տեւական հիւանդութեամբ վարակեալներու պատուարան մ'ալ է, որով եւ շատ անգամ այդպէս հիւանդ մը ամիսներով եւ նոյն իսկ տարի մը ու աւելի կըմնայ մինչեւ որ իր մահկանացուն կնքէ: Նոյն իսկ այդ տեղեկագրի մէջ (էջ 20) կը տեսնուի այդպէս երկար ժամանակ հիւանդանոց մնացող 61 անձերու ցուցակն:

40 Ուղականութեան (հիւժախտ) ենթարկեալք կը ներկայացնեն մահերու շուրջ $\frac{1}{3}$ ն, որպէս կը ցուցնեն հիւանդութեանց տախտակները (էջ 11), հիւանդներ՝ որոց մի կարելոր մասն Հիւանդատուն եկած օրերնին արդէն մեռնելու դատապարտուած են:

Այս 4 պարագաներն կը ստուարացնեն մահականութեանց միջինն, ուստի եւ այլ հիւանդանոցաց հետ բաղդատելու համար անոնց պարագաներն նկատի առնելու է: Տեղւոյս Գերմանական եւ Յրանսական հիւանդանոցներն որք մայրաքաղաքիս առաջին կարգի հիւանդանոցներն կը համարուին՝ արդարեւ մահականութիւննին մերինէն նուազ է. առաջնոյն շուրջ $\frac{1}{10}$ 6 է, իսկ երկրորդին $\frac{1}{10}$ 7. սակայն հարկ է գիտնալ թէ՛ այդ հիւանդանոցներն ոչ թէ հոգեւարքներ՝ այլ ծանր հիւանդներ կը մերժեն, ու տեւական հիւանդութեամբ վարակեալներն քիչ վերջ տուն կը դարձնեն, իսկ մերն իբր արդին տունն ամեն եկող եւ նոյն իսկ հոգեւարքներն ընդունելու պարտական է:

Յունաց հիւանդանոցն որ մերինին դրացի է ու միեւնոյն պայմաններուն մէջ կը գտնուի, միեւնոյն մահականութիւնն կը ներկայացնէ: Նկատի առնելով միայն անոնց 1902 ի տեղեկագրին կը զբոնեմք անդ $\frac{1}{10}$ 11, 72 ի մահականութիւն մը՝ որ մերինէն նուազ է, սակայն եթէ նկատի առնեմք որ անոնք աչքի հիւանդութեան բաժին մ'ունին զոր մենք չունինք, ուր մահ չպատահի եւ այդ տարւոյ շրջանին մէջ 269 աչքի հիւանդներ դարմանուած են անդ, այդ թիւն հանելով՝ հիւանդաց ընդհանուր թիւէն՝ կը հաստատեմք անդ մերինին նման $\frac{1}{10}$ 13 ի մահականութիւն մը:

Մեզ անձանթ են Զմիւռնիոյ հայոց հիւանդանոցի պայմաններն

եւ հաւանականաբար եթէ պարագայք նկատի առնուին՝ մահակա-
նութեանց տարբերութիւնն մեծ չպիտի ըլլայ: Բ. Ծախս. — Հաշուա-
կան խնդրոյն մասին Տիար Զաւէն աւելի մեծ սխալներու մէջ կ'իյ-
նայ: Կառավարութեան հացի ու մսի նպաստն արդէն 'ի հաշիւ ան-
ցած են նկատի առնուած օրացոյցի ցուցակի սնդոց գումարին մէջ,
ինչպէս եւ մանրամասնաբար ըսուած է այդ տարւոյ տեղեկագրոյն
մէջ (էջ 94) եւ ուր հաշուուած է 372, 125 զրշ., ուստի աւելորդ
է ենթադրական 300,000 զրշ. ի յաւելումն

Եթէ օրացոյցի մէջ դրուած ծախուց ցուցակի ընդհանուր գումար-
էն (1,478,586 $\frac{1}{2}$) հանեմք ինչ որ Հաստատութեան պատասպարելոց
ծախուց չվերաբերի որպէս

1	Որբանոցի պաշտօնէից ամսական եւ դպրոցական	
	պիտոյք	89,592 $\frac{3}{4}$
2	Շինութիւնք եւ նորոգութիւնք	32,409 $\frac{3}{4}$
3	Վարձք Հոգաբարձութեան գրասենեկի	2,778
4	Կալուածական ծախս	27,105
5	» տուրք	14,416 $\frac{3}{4}$
6	Ապահովագրութիւն	9,786 $\frac{1}{2}$
7	Անձագրատան ամսական	6,000
8	Վճարելի կտակ	1,250
9	Գանձանակաց տասանորդ	4,684 $\frac{3}{4}$
10	Վագֆի համար տասանորդ եւ ծախս	1,500
11	Բաժանորդագրութեան հաւաքչին	480
12	Նշանտուութեան ծախս	2,736 $\frac{1}{2}$
13	Զեն ու շահ	9,275 $\frac{3}{4}$
14	Պարզ օրացոյցի ծախք	19,823 $\frac{1}{4}$
15	Ընդհ. օրացոյցի ծախք	19,357 $\frac{1}{4}$
16	Շինութիւնք սալայատակաց	5,400
17	Հասոյթից առուելութեւն	87,659 $\frac{1}{2}$

գումար 334,256 $\frac{1}{2}$ զրշ.՝ կը մնայ 1,163,330 $\frac{1}{4}$ զրշ. եւ պատաս-
պարելոց միջին թիւն 1100 հոգի ըլլալով՝ անձգլուխ տարեկան
ծախան կ'ըլլայ չուրջ 10 ոսկի Օսմ. ինչ որ կը պահանջէր Տիար
Զաւէն իբր ապացոյց մի բարւոք մատակարարութեան:

Կ. Պոլիս

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ԲԱՐԵԿԱՍ ՍԵ

ՄԵՐ ՄՏԱԻՈՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ԱՐԵՒԵԼՔ Թ. 5685 - 90

ՅՈՒՍԱՆ ՀՐԶԱՆԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՄԻՐԳ-
մԱՆ ԱՐՊԻՆԵՐԻՆ վրայ խօսելով՝ կ'ըսէ
Ուսումն խորհրդոյ այն որոշումը որով
հրատարակուած են պիտի տրուի Մայրա-
քաղաքի շրջանաւարտներու ցուցակը՝
իւրաքանչիւրին յաջողութեան կարգովը.
այս բաղդատական ցուցակի հրատարակու-
ածեամբ երևան պիտի գայ ոչ միայն ա-
շակերտաց վիճակը՝ այլ նաև զանոնք
կրթող վարժարաններուն և դպրոցավար
մարմիններուն աշխատութեան և յառաջ-
դիմութեան չափը:

ԳՐ ՄԱՆԻՍԱ ԲԱՐՈՅԱՐԱՐ ԵՒ ԱԽ-
տանաւանք խորագիրը կրող յօդուածով
մը կ'շեշտէ ընկերային բարբեր ուսում-
նասիրելու սիրտբու զննութիւնն և
ուղեղներու հերձուրը կատարելու գրական
սխտածանաչութեան մշակման պէտքին
վրայ՝ կիրթ գրողներու ձեռքով. այս տե-
սակ ախտածանաչութեամբ է որ. կրնէ,
այնքան ճոխացած են օտար մատենագրու-
թեան մէջ իրապաշտ և հոգեպաշտ
դպրոցներուն յաղթանակները:

ՅԱԿՈԲ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԾՆՈՂԱԳ ԱՐ-
տականութիւնը կ'գծէ հանդէպ իրենց
աղջիկ զաւակաց կ'բաղդատէ հին և նոր
ընտանեկան բարբերը՝ հայ միջավայրի
մէջ, խօսելով մասնաւորապէս աղջիկները
մեծցնելու, կրթելու և ամուսնացնելու հին
և արդի եղանակներուն, ճշմարիտ կնոջ
մը՝ իր ամուսնոյն և գուակներուն նկատ-
մամբ ունեցած պարտականութեան, աղ-
ջիկներու նախնական կրթութեան և տնա-
կան գործերու մէջ վարժութիւն ստանա-
լու պէտքին վրայ:

ԳՐ. 2. ԳԱՆՈՒՍՏԵԱՆ ՍԵՐԸ կ'ուսում-
նասիրէ ու կ'վերլուծէ իր երեք տեսակ-
ներուն մէջ, Աստուծոյ սէրը, ընկերին
սէրը անձին սէրը երբեք անկիւնաքա-
նեբը՝ որոնց վրայ հաստատուն կ'մնայ Սի-
րոյ մեծ շէնքը. անյիւզի ու անփոփոխ
երրորդութիւն մը որմէ կ'ծիլաւորուին
մարդու թոյր պարտականութիւնները,
բոլոր յարաբերութիւնները, մէկ խօսքով՝
բոլոր երջանկութիւնները:

ԲԻԶԱՆԴԻՈՆ Թ. 2446 - 50

ԽՈՒՐԱԲՈՒԹԻԻՆԸ կ'շատագովէ Բար-
ձրագոյն արուեստները՝ առիթ առ-
նելով Գերմանիոյ կայսեր արտասանած
ճառը՝ Տանցիկի Արուեստաբանական Բար-
ձրագոյն վարժարանին բացման հանդէսի
պահու. կ'ըսէ թէ Գերման ճարտարագոր-
ծութիւնը 30 տարիէ ի վեր կերպարանա-
փոխ րրած է Գերմանիան, Եւրոպայի ա-
մենէն արուեստագէտ և ամենէն աւելի
արտադրիչ ազգն հանդիսացնելով զայն
և թէ՛ գիտութիւնը և ճարտարարուեստը
ձեռք ձեռքի տալով կազմած են Գերմա-
նիոյ մեծութիւնը:

ԹՐ. ՄԱՐԻԱՄ ԱԼԱՃԱՃԵԱՆ (Այնժա-
պէն) կոչուծ կրնէ կրթաւէր անհատներու
և մասնաւորապէս Գոյրացաւէր Տիկ-
նանց՝ բարոյապէս և նիւթապէս աշակ-
ցիլ վարժութիւնաց մը հաստատելու
գործին որ կրթական անհրաժեշտ պէտք
մըն է ընտիր վարժութիւններ պատրաստե-
լու համար:

Դ. ՋԱՐՈՒՆԻ ՔԱՆԻ մը դիտարու-
թիւններ կ'ընէ աղջկանց վարժա-
րաններու համար. կ'զանգատի թէ մեր
աղջկանց նախակրթարաններուն մէջ չա-
փէն աւելի կարեւոր տեղ մը տրուած է
գիտութիւններուն համար, մինչդեռ շատ
աննշան ժամ մը որոշուած է գծելու, ձե-
ւելու, կարելու ասեղնագործելու և այլ
ձեւական աշխատութեանց ու վարժու-
թեանց սրունք անհրաժեշտ պէտք մը կը
կազմեն ապագայ տանայկնոջ համար:

ԽՈՒՐԱԲՈՒԹԻԻՆԸ Խաղաղի Ս. Ներ-
սէսեան վարժարանին վերաշինութիւնը
սկսելուն առթիւ՝ բաղդատութիւն մը կ'ընէ
հին և նոր դպրոցներու միջև և կ'ըզրակացնէ թէ՛
աւելի ինքնաշխատութիւնը ու ինքնա-
զարգացումն է որ կ'ապահովէ ուսանող
երիտասարդութեան ապագան բան թէ
բուն իսկ դպրոցը՝ որուն մէջ յաջողա-
մներ կրնան վրիպիլ և չյաջողածները լի-
ով ին յաջողիլ կեանքի մէջ և թէ կեան
քին յաջողութիւնը՝ բիշ անգամ կախուծ
ունի դպրոցէն:

ՀԱՐՈՑ Բայց նամակով մը Միւսոն Չիլեանի ճիւղնու չենք բժշկուիր յօղուային ինչ ինչ կէտերուն համաժիտ ըլլալով հանդերձ միակողմանի կ'գտնէ զայն և կ'ըսէ թէ հիւանդներու չբժշկուելուն պատճառը միայն հիւանդին տէրերը չեն՝ այլ նաև բժիշկները՝ մերձ իրենց տգիտութեամբ և մերթ անազնիւ ընծացքով, և բժշկական արուեստին թերի կողմերը:

ՄԱՅՈՒՆ Առաջնորդներուն վրայ խօսելով՝ կ'ըսէ թէ անոնք ընդհանրապէս նախապատրաստուած չեն իրենց պաշտօնին և ո'չ ալ պէտք եղածին չափ կ'ճանչնան իրենց պաշտօնավարելու կոչուած միջավայրին հանգամանքները. եթէ կուզենք կ'ըսէ, ընտիր հոգևոր հովիւներու լաւագոյն արդիւնքը տեսնել, պէտք է Առաջնորդը ընտրել բուն իսկ տեղացիներու մէջէն և ոչ թէ դուրսէն:

ՄԱՆՁՈՒՄԷ Թ. 1008. 10

Թ. ՇԱԽԱՐԾ մասնաւորապէս առևտրական ձեռնարկներու մէջ յաջողելու համար նիւթական պայմաններուն չափ անհրաժեշտ կ'գտնէ նաև Բարոյական պայմանները, այն է վստահելիութիւն, զիտակցութիւն, մէծոտ, կարգապահութիւն, խնայողութիւն, նկարագրի սովորութիւն և հնարագիտութիւն որոնց անմիտելի և անմիջական օգտակարութիւնը կ'ընէ ձեռնարկուած գործին մէջ:

ՍԻՄԻՈՆ ԵՆԻՐՈՒՆԻ առևտրական բաժնին մէջ իր Պարզ խօսքերը կ'նուիրէ հարստութեան օգտակարութիւնը բացատրելու. առաջ կ'ըսէ մարդու միջական և անմիջական պիտոյքները որոնք հարստութիւն կ'կազմեն անտեսականապէս և որոնց օգտակարութեան աւելի կամ նուազ չափը կախուած ունի մեզի պէտք ըլլալէն կամ չըլլալէն:

ՎԱՀԱՆ ԹԵՐԻԿԵԱՆ առիթ տալով զուտառացի այրիացած հայ քահանայի մը կրկնամուսնութեան խնդրանքը որ մերժուած է տեղուի կրօն ժողովին կողմէն կ'պաշտպանէ այրիացած քահանաներու կրկնամուսնութեան զուտը և շատ խիստ աններող ու անխմատ կ'գտնէ եկեղեցական այն վաղնջական արգելքը որ՝ առանց նկատի առնելու ժամանակի և բարբերու փոփոխութիւնները՝ բացարձակապէս կ'մերժէ արտօնութիւն տալ այրիա-

ցած քահանաներու ամուսնութեան՝ Աւետիքի մեծ մեղք մը չէ՞, կ'ըսէ, արտարուստ պահել կրօնականի սքեմը նուիրական տարազներու տակ պնդել եկեղեցիներու մէջ, ժողովուրդին բարոյական քարոզել և սակայն յարդիւտակէ գործել շարունակ . . . իր սքեմը՝ ժամկէ մեղքի բիծերով և աղտոտութիւններով . . . »:

ՄԱՍԻՍ Թ. 40

ԼԵՒՈՆ ԲԻՐԻՇՃԵԱՆ Հանդիպումը վերնագրին տակ շատ մուռ ու ամուր գոյներով կ'պատկերացնէ ֆիզիքապէս ու մտաւորապէս ինկած ու անդադունակ կեանքը Եղիա Տէմիրճիպաշեանի՝ զոր « Տասնեկններորդ դարու հայ գրականութեան կորովի յաւաքապահը » կ'իշխէ և որ կ'ընակի փողոց մը « ուր տունները գիշերն ալ բայ կ'պահեն իրենց դուռները »:

ՍՈՒՐԶԱՆԴԱԿ Թ. 1721

ԲԻՐՈՒՆԻԿ խմբաշրջոր հոգեբանական վելուծումը կ'ընէ Ազնաւի-լրագրին, այն լրագրին որ ո'չ թուղթ է ո'չ լաթ է, ո'չ կ'տպագրուի և ո'չ ալ կ'սրբագրուի, լրաբեր ալ չունի, բայց ամենէն թաքուն գաղտնիքներդ գ'տէ, ամեն տեղ կ'մտնէ կելլէ. ասիկա խստուն, շրջուն, կենդանի ու շարժուն լրագրին է անգործ, ժամանակ սպառելու հետամուտ, ձանձրոյթ մեռնող և անոր դէմ մաքառող մարդն է, անբարոյական, անպատիւ ու ստախոս՝ որուն միակ զբաղումն է տար անոր կեանքը գործը պրպտել, ամեն բան գիտնալ, ամեն բան յայտնել, իրերը ու դէպքերը չափազանցել, սուտ լուրեր տարածել՝ մանաւանդ տգէտ ու գիւրադաւան ռամիկին մէջ. անո՞ւ թէ ո'վ է Ալեքսանի լրագիրը որուն տպագրները հարկւրներով կ'համարուին:

Ա. Գ. (Փաստօրան) Կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսին Պօլիս ա.ցելուրեան առիւ յորդոր կ'կարգայ Պօլսոյ ամեն դասակարգի ազգայններուն և մասնաւորապէս հարուստներուն նիւթապէս օժանդակել Ս. Կաթողիկոսին Սիւրի Մայրաժանրին, եկեղեցիին վայելուչ նորոգութեան և ժառանգաւորաց վարժարանի մը շինութեան և ասոնցմէ առաջ անշարժ հասոյթներ ապահովող գործնական միջոցներ ընձեռելու համար: Փափաք կ'յայտնէ յոյնպէս որ Ս. Կաթողիկոսը իր շուրջ ունենայ կարող, գործունեայ վստահի և անբասիր եկեղեցականներ՝ օգտակարապէս կառավարելու համար թափուր ու անհովիւ մնացած վիճակներ ու թեմեր:

ԼՐԱՔԱՂ

ԻՐԱՆԻ ԿՍՈՒՆԵՐՆԵՐ

✱ Պոլսոյ Թերթերուն զրաժիւն նայելով՝ կ'յուսացուի որ վիճակիս նորընտիր Առաջնորդ Գեր. Տ. Եղիշէ Եպիս Դուրեան 10-15 օրէն կ'ուղևորի Պոլսէն դէպի Իգժիր իւր նոր պաշտօնատեղին: Այս առթիւ աւելորդ չէ նշանակել թէ որչափ որ մեր նախորդ Թիւով գրած էինք թէ՝ Վարչութիւնը Ս. Առաջնորդ Հօր մօտալուտ գալլատեան առթիւ որոշած է Առաջնորդին յատկացել սենեակներուն մէջ փոփոխութիւններ կատարել և մասնաւորապէս ննջասենեակը տեղափոխել, սակայն կ'իմանանք թէ նախագէս տրուած այդ որոշումը առ այժմ յետաձգուած է մինչև Դուրեան Սրբազանի ժամանումը որու փափաքին համեմատ պիտի գործադրուին հարկ եղած փոփոխութիւնները պարտուպառջած կերպով, իսկ Առաջնորդարանի ընդհանուր մաքրութեան և վայելուչ կահաւորման արդէն իսկ ձեռնարկուած է և փութով առաջ կ'տարուի ժամ առաջ լնցնելու և արժանավայել ընդունելութեան պատրաստ վիճակի մը մէջ դնելու համար Ազգ. Առաջնորդարանը:

✱ Պատր. Փոխանորդ Գեր. Տ. Դանիէլ Ծ Վ Յակոբեան, որ ամէն մը ի վեր թմբերը կ'շրջագայէր հովուական այցելու. թեամբ, քաղաքս վերադարձաւ անցեալ երկուշաբթի օր:

✱ Կ'սենք թէ Ազգ. Վարչութիւնը վերջապէս աւարտած է Ազգ. Ընկհանուր պիւսճէի պատրաստութիւնը և մտադիր է մօտեւս ներկայացնել զայն Գաւառ. Ժողովին նկատառութեան և վաւերացման:

✱ Տեղի անձկութեան պատճառաւ՝ ըստկարեցանք յաջորդ Թիւին թողուլ մեր Պոլսոյ աշխատակից Վաղինակի Թըղ-Սակցութիւնը:

✱ Պոլսոյ Թերթերուն մէջ կ'կարդանք թէ Արմաշի Դպրեմանքին խոնամակալութիւնը որոշեր է վանահայրութեան պաշտօնը աւժամագէս յանձնել Տ. Թորգոմ վ. Դուշակեանի, մինչև որ Տ. Եղիշէ Եպս. Դուրեան Պոլիս զայ և վերջնական կարգադրութիւն մը ըլլայ:

✱ Նոյն Թերթերէն կ'տեղեկանանք նաև թէ Նիկովիդիոյ Առաջնորդ Տ. Ստեփան Արքեպիս. Յովակիմեան Ընկերակցութեամբ քահանաներու և աշխարհական ազգայիններու, Արմաշ երթալով այցելեր է Դուրեան Սրբազանին և անձամբ շնորհաւորեր է անոր առաջնորդական նոր պաշտօնը: Դուրեան Սրբազան սիրալիր ընդունելութիւն մը կատարեր և մէկ քանի ժամու չափ տեսակցեր է Յովակիմեան Սրբազանի հետ որ ապա մեկներ է Ատաբազար, իսկ Տ. Եղիշէ Եպիսկ. իր անուան տօնախմբութեան առթիւ մի քանի օր ևս Արմաշ մնալով՝ անցեալ կիրակի օր դարձեր է Պոլիս իր հետ ունենալով Տ Գալթիին և Տ. Եղիշէ Վարդապետները:

ԳԱՐԱԹԱՅԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵԶԸ

✱ Շատերը կ'հարցնեն թէ ո՞րք մնաց այս արուարձանին Մանկապարտեզի շինութեան գործը. կառուցման արտօնութիւնը առնուեցաւ, օրինական գործողութիւնները կատարուեցան լնցան շինութեան հսկելու և ծախքերը մօտակարարելու համար յանձնաժողով մըն ալ կազմուեցաւ ու լուծուեցաւ, շէնքին տեղւոյն քարերը կարուեցան փոխադրուեցան, գետինը հարթուեցաւ և մնաց այնպէս ու կ'մնայ դեռ ամիսներէ ի վեր, մինչդեռ Մանկապարտեզի մանուկները Եկեղեցիի ցածուկ վերնատան մէջ Թխուած՝ անմեկ միամտութեամբ կ'սպասեն որ իրենց Մանկապարտեզը շինեն իրենց հայրիկները...

ԶԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

✱ Ուրախութեամբ կ'սենք թէ Տորթ. Մ. Մ. Մամուրեան, հորեգործորդի Թերթիս Տնօրէն՝ Խմբագրին, որ ինչպէս ասկէ առաջ գրած էինք՝ Էտիմպուրիի Բժշկական Վարժարանի ընթացքը աւարտելով վերջերս խիստ յաջող բնութիւն մը անցուցած էր, առաջին հայ բժիշկը ըլլալով յաջողած է Անգլիոյ մէջ մասնաւոր հիւանդանոցի մը ներքին ընդհանուր պատասխանատու բժիշկի պաշտօնին կոչուիլ: Տարակոյս չկայ թէ հայ բժիշկի մը այս փայլուն յաջողութիւնը Անգլիոյ նման խստապահանջ երկրի մը մէջ խնդուծամբ պիտի ողջունուի մեր ազգայիններէն իբր հայ ցեղին մտաւորականութեան և մասնաւորապէս բժշկական ճիւղին մէջ ունեցած ընդունակութեան պատուաբեր յաջողութիւն մը:

ՊԱՅՄԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ա. Մամուլի բաժանորդագրութիւնը բացարձակապէս ԳԱՆՔԻԿ է: Երբէք նկատողութեան չպիտի առնուին՝ առանց բաժանորդագրի ներփակման եղած դիմումները: Բաժնեզինք կրնան զրկուիլ Մանտարոսով, փ գրով և կամ Թղթատան բուլով 20 հատ 1 դրուշնոց բուլը 20 դրուշի հաշւով: Կորսուած Թերթեր վերստանալ փախաբող պէտք է որ վճարեն անոնց գինը: Հասցէի փոփոխութեան պարագային անհրաժեշտ է երկու դրուշ դրկել: Չհրատարակուած յօդուածք ետ չեն տրուիր. եւ առանց բացառութեան անպատասխանի կ'մնայ այս առթիւ խնդրուած ո եւ է բացատրութիւն: Կ'ընդունուին նաեւ ծանուցումներ չափաւոր գիներով:

Ա. Մամուլի բաժանորդագրութիւնն է
 Թուրքիոյ համար տարեկան 50 Կեցանեայ 30 դրուշ
 Արսասահմանի » » 12 փրանկ
 Ռուսաստանի » » 5 ռուպլի

ՀԱՏԸ 40 Փարս

Ա. Մամուլ ձեռքէ կ'ծախուի Պոլիս եւ կեդրոնատեղին ու միակ զործական է Մեծ ՊԵՏՐՈՒ ԷՖ ԻՍԿԵՆՏԷՐԵԱՆ Չափամերկար. Մուրատեան խան կը զտնուի նաեւ ինչպէս Բերաի նոյնպէս եւ բոլոր լրագրագնառններու եւ ծխափն-նառններու մօտ հատը 40 փարսի:

Ուղղակի բաժանորդագրուիլ փափաքողը պէտք է դիմեն Խմբագրութեան:

Հասցէ՝

م. ماموريان مخدومی — ازمير

« آر و لیان مامول » غزته سی صاحب امتیاز و مدیر مسئولی

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԽՄԲԱԳՐՈՒՄ - ՏՆՈՐԵՆ

« ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ »

Շաբաթաթերթի

Իզմիր

M. MAMOURIAN FILS

RÉDACTEUR-PROPRIÉTAIRE

de la Revue Hebdomadaire

« AREVELIAN MAMOUL »

Smyrne

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱՆԳԱՂՏՆԱՊԱՅՈՒԹԻՒՆ

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻԻՈՎ

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԷՏ

ԶԱՊԵԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԱԼՓԱՍԼԱՆ

ՌՈՒԲԵՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՅՑ

Կ'խնդրենք Թէ մեր Մեծ. Գործակալներէն եւ Թէ Արգոյ Բա-
 ժանորդներէն որ հաճին Թերթիս հետ իրենց առկախ հաշիւները
 ժամ յառաջ գրցել:

Լ՝ Է Գ Ի Թ Ա Պ Լ Ը

LEQUITABLE

ՄԵՐԻԿԵԱՆ ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հաստատու 1859 ին

ԱՇԽԱՂՀԻՍ ԱՄԵՆԷ ՀՍԿԱՅ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Երաշխանքութեան զամսար 1,862,639,249, 50 Ֆրանք

Յանելեալ զամսար 386,639,249, 50 Ֆրանք

ԱՇԽԱՂՀԻՍ ՄԷՋԵԻ ՈՉ ՄԷԿ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՅՍԻՍԷ ԿԱՐԵԻՈՐ ՅԱԽԱՆԻՄ ՄԸ ՈՒՆԻ
ԲԱՐԳԱԽԱՃՈՒԹԻՒՆ

Քանի տարուան շրջանի
մը մ. զ ապահովագրութեան
զուամարներ:

ԷԳԻԹԱՊԼԸ
ՄՈՒՉՈՒԱԼ ԼՈՅՑ
ՆԻԻ - ԵՐԲ

Հաստատու 1859 ին
1843 ին
1845 ին

17,365,393,076
4,331,685,340
3,622,370,601

Այս ընկերութեանց հաստատութեանց
միջեկ 31 ԴԵԿ. 1901 ապահովագրութեան
զուամարներ

ԷԳԻԹԱՊԼԸ
ՄՈՒՉՈՒԱԼ ԼՈՅՑ
ՆԻԻ - ԵՐԲ

10 տարի
56
54

19,713,147,469
17,219,478,025
17,331,869,928

Իզմիրի և շրջաններու Ընդ Գործակալք

ԱԿԵՏԻՔԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ

ՅԻԻՉԻԻԲ ՎԷՋԻՐ